brown book

తొలిపలుకు.

ఎన్నికలు, నిరుద్యోగము, విడియాకు, మతాంతరవివాహము మొదలగు ప్రకృత సాంఘిక సమస్యలకు సంబంధించిన విషయములే యీప్రకరణమునందలి యితివృత్తము. ఈనాటకమును బలుచోట్లఁ బలుసార్లు ప్రదర్శించిరి. విద్యార్థులు పెక్కుమంది, యిట్టి నాటకము లత్యంతావశ్యకము లని సదభిప్రాయములతో నాకు వ్రాసిరి. కాని "సంఘమును మరమ్మతుచేయ నెంచిరి కాబోలు మహాకవి గా" రని యొక మహాపండితుం డొకండు వ్రాసి యున్నాడు.

"స్వభావో నోపదేశేశ శక్యతే కర్తు మన్యథా। సుతప్త మపి పానీయం పునర్గచ్ఛతి శీతతామ్" అన్నట్టుపదేశములు నైజస్వభావముల మార్పఁజాల వని యెఱుంగుదుము గాని "ఏకస్య కర్మసంవీక్ష్య కరోత్యన్యోపి గర్హితం। గతానుగతికోలోకో నలోకః పారమార్థికః" కొంతకాలము పత్రికలలో నుబుసుపోక కీగ్రంథ ముపకరించు నని "అరసికజనసంభాషణాత్ రసికజన వాక్కులహః శ్రేయాన్। లంబ చాలింగనతో లికుచకుచాయాః పాదతాడనమ్ శ్రేయః" అనియు దీనిరచించితి నని ప్రత్యుత్తరము. గుణాగుణవిమర్శనము విజ్ఞులకే వదలినాడ.

ఈ సాంఘికప్రకరణమునకుం గూడ "నవయుగ" మను పేరిడితిని. కాని ప్రథమమున నేను రచించిన పాణిగ్రహణ మను పేరుగల ప్రకరణము "కాలేజీగరల్" అను పేరితో బ్రసిద్ధింపఁబడు చున్నది. "కాలేజీగరలు" వగిది నీ "లేడీడాక్టరు" పాత్రగూడ నీనాటకమున నొక యుపపాత్రగాని నాయిక గాదు. తెలుఁగు నాటకమున కింగ్లీషు

పేరుంచుట, యుపపాత్ర పేరు గ్రంథమునకుఁ బెట్టుట, నావలెనే కొందరి కిష్టతలేదు, కొంద రా పేరే బెట్టుమనిరి. "అయుక్తమ్‌స్వామినోయుక్తమ్ యుక్తమ్ నీచస్యదూషణం। అమృతం రాహవేమృత్యుఃవిషమ్ శంకర భూషణమ్" ప్రకృత ప్రజాభిరుచిని బట్టి యాకర్షణీయమగు నిట్టిపేరు బెట్టుకున్నను, ప్రజాభిరుచిన బట్టి నాటకమాడకున్నను, మాకు డబ్బు రాదని యనేకులగు సుప్రసిద్ధనటులు నాకు బెక్కురీతుల నచ్చఁజెప్పిన మీఁదట, నీనాటకమును "లేడీడాక్టరు" రను పేరితో బ్రదర్శించుకొనుట కొప్పుకొని, యాపేరే యీగ్రంథ ముఖపత్రమున మాత్రము ముద్రిం పించితి. ప్రకృతమున రంగస్థలములయందు, పాటకచేరీలు, కౌఁగి లింతలు, ముద్దులు, నల్లరి చిల్లరిచేష్టలు, నీతిబాహ్యనటనలు జన సామాన్యమున నాదరణీయములుగ నున్నవి.

"సస్సారస్య నచార్థస్య[ప్రాయో గాడంబరోమహాన్। సువర్ణేస్వని స్తద్వృగ్యాభృకాంస్యే ప్రజాయతే" ఇంత యేందులకు? గ్రామఫోను రికార్డులను వాని యమ్మకమును, జూచిన బ్రకృత కాలాభిరుచి తెలియ నగును. కాలాభిరుచినిఁబట్టి నటులు, నటులనుబట్టి కవులు నాటకములు, వ్రాయవలసినకాలము వచ్చినది.

మ. కవితా చిత్రవిచిత్ర శిల్పరచనాకష్టంబు యోచించి సం
స్తవ మర్యాద, బహూకృతిం దనుపు భూదారుల్ గనన్ రారు స్వ
ర్గవులై, యాచనసేతగాదు, రసనాకండూతిమై వ్రాతుమో
కవితాకోవిద! కైత లారయ వృథాకష్టంబు లీరోజులన్.

అని యొక సందర్భమున నే నభిప్రాయ మొసంగినరీతి, నటులే కవితాకళకుఁ బోషకు లగుచున్నారు. ఈ నాటకమునందు నీతి బాహ్యవిషయములకుగాని, యట్టి శబ్దములకు గాని చోటులేదు. చోటులేకున్ననుఁ బాత్రౌచితింజెరిపి గ్రంథస్థ గద్యపద్యభావములు

గ్రంథకర్త యుద్దేశ్యముల నెఱుంగజాలక కూటికి వేశ్యల నాశ్రయించు కొని బ్రదుకుచు, నిరక్షరకుక్షులయ్యు నాటకకళకంతకు బితామహుల మను సహంకారముతో "నిర్విషేణాపిసర్పేణ కర్తవ్యామహతీఫణా।
వతు మాంవాస్తుఘటాటోపో భయంకరః" అన్నట్లు ఛాయాపత ములతో నట్టహాసము సేయుచు, పెగ్గుకొఱకు నాటకముల వెనుక దిరుగు చున్నను, నాట్యకళోద్ధారకుల మని, తమబోటి యజ్ఞులచేత లేనిపోని యసందర్భస్తోత్రపాఠములు గల యభిప్రాయములు వ్రాయించుకొని ప్రకటించుచు డైరక్టరను గౌరవశబ్దమునకు గూడ నగౌరవముం గూర్చుచున్న యిమిటేషన్ డైరక్టరువలె కేవలము డబ్బే ప్రధాన ముగ నెంచి, యవినీతికరముగ రంగస్థలముల నీ నాటకముం బ్రద ర్శించినచో నీ నాటకపుస్తకమును బట్టి ప్రేక్షకులే దిద్దెదరుగాక. క్రొత్తప్లాటుతో నాటకము బైలువెడలునప్పటికి స్వాతంత్ర్యశక్తి లేని యాడంగు లనుకరణములు వ్రాసి ముద్రించుచుండుటచే నాకుం దీఱిక లేక నే మఱల జూచుకొనకయే ముద్రణమునకుం ద్వరపడవలసి వచ్చినందుల కెంతయు సంకోచించుచున్నాడ.

'యథా స్త్రీణాం తథా వాచాం। సాధుత్వే దుర్జనో జనః'

ఇట్లు విధేయుఁడు,

గ్రంథకర్త,

కాళ్ళకూరి హనుమంతరావు.

20—3—35

ప్రధానపాత్రలు

పురుషులు.

1. మురళీధరుఁడు	బి. ఏ.	కథానాయకుఁడు.
2. రావు	బి. ఏ. బి. యల్.	వకీలు.
3. మహమ్మద్‌లతీఫ్	యం. బి. సి. యమ్.	డాక్టరు.
4. వీరన్న	రైతు	మ్యునిసిపల్ చేర్మన్.
5. వెంకటరావు	బి. ఏ.	ప్లీడరుగుమాస్తా.
6. శాస్త్రి	...	నేషన్ లిస్టు మెంబరు.
7. సూర్యారావు	...	పంచములమెంబరు.
8. ఓట్ల ఏజెంటు.		

స్త్రీలు.

1. రుక్మిణి (S. S. L. C. మురళీధరుని ప్రథమభార్య) కథానాయిక.
2. లీల (B. A.; M. B. C. M. మురళీధరునిపినతల్లి) లేడీడాక్టరు.
3. సుందరి (Inter మురళీధరుని ద్వితీయభార్య).
4. యశోద (లీల యత్తగారు).

శ్రీరస్తు.

శుభమస్తు.

శ్రీభోగరాజస్వామినే నమః.

లేడీ డాక్టరు.

(నవయుగము.)

(నాంది)

చ. సతతము భక్తకోటికి వశంవదుఁడై, ఫలదాతయై, పతి
వ్రతలకుఁ దోడునీడయయి భాములఁ బాపెడు రుక్మిణీసతీ
పతి మురళీధరుండు, బుధబంధుఁ డపాస్తనిజస్తమస్తముం
డతను భవాబ్ధినావికుఁ డనంతుఁడు కృష్ణుఁడు మిమ్ముఁ బ్రోవుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశము)

సూత్ర—నటీ! నటీ.

(నటి ప్రవేశము)

నటి—ఆర్యపుత్రా! ఏమి యాజ్ఞ!

సూత్ర—ప్రదర్శనకౌతూహలచిత్తులై ప్రేక్షకు లెల్లరు నిరీక్షించుచుండ నింకను నాలస్య మేమి?

నటి—ఆర్యపుత్రా! సర్వము సంసిద్ధమైనది గాని యీ 'నవయుగం' బను సాంఘిక ప్రకరణ మెవ్వరు రచించిరి?

సూత్ర—(శ్రీకృష్ణదేవరాయ నాటకము, (కౌతేనేగగల్) అని పిలువఁబడుచున్న ప్రాణిగ్రహణ సాంఘిక ప్రకరణమును రచించిన కౌశ్యసూరి హనుమంతరావు పంతులుగారే 'లేడీడాక్టరు' అని ప్రదర్శింపఁబడుచున్న యీ నవయుగ ప్రకరణమునకుం గూడఁ గర్త.

నటి—(సంతోషమున) అట్లనా! ఇఁక సభ్యుల రంజించు టెంతపని!

సూత్ర—నటీ! నీగానకౌశలం బొకసారి చూపఁగోరెద.

నటి—మీ యనుజ్ఞ కేను బద్ధురాల.

సీ. విరహిశబ్దగ్రహావివరవిదారణా
    శుగభంగిఁ దోఁచె పుంస్కోకిలరుతి
యరుణభాస్కర బింబకిరణసన్నిభనూత్న
    పల్లవరుచి నిండె వల్లివితతి
సంఫుల్లమంజరీసంచరన్మధుకరీ
    సంగీతమలరె రసాలతరుల
సంపద్విధూతవిశ్రాంతాపశదులట్లు
    పత్రిచ్యుతములయ్యె పాదపములు

గీ. నిజసుతాత్మజ పరిణయ నిర్ణయాగ
తప్రియాణబాంధవ జనోత్సాహలపిత
లాలితమిడః ప్రసంగ కోలాహలఫల
దంతరనిశాంతమలరె వసంతవేళ.

సూత్ర—(సంతోషమున) నటీ! నీగీతరాగామృతవృష్టిచే మాహృదయానురాగ లతలు పల్లవించె. ప్రదర్శన మారంభింపుము.

నటి—చిత్తము. అనుజ్ఞ. (నిష్క్రమించును)

సూత్ర—వధూభిషజ్మణి రంగస్థలముం బ్రవేశించె. నిరంతర తంత్రోపాయసమేధిత స్వాలాభరిరంసకీలానిర్దగ్ధపరనిలయుండు నవయుగ నాటకసూత్రధారియు నగు వకీలు రావుగారడఁ జనుదెంచె. ప్రదర్శనము ప్రారంభమైనది. ఏతత్ప్రదర్శన విధానమునకు సాహాయ్యభూతుండ నగుదుగాక. (యని నిష్క్రమించును).

———

శ్రీరస్తు.

లేడీడాక్టరు

(నవయుగము.)

ప్రథమాంకము

(శ్రీ లీల భవనము— లీల ప్రవేశము)

లీల— (కూర్చుండి యాలోచించుచుండును.)

[స్త్రీ రోగి ప్రవేశము]

లీల— అమ్మా! వచ్చితిరా! మిమ్ముఁ బరీక్షించెద. (అని లేచును)

[వకీలు రావు ప్రవేశము]

రావు— Good morning sister Leela!

లీల— Hullow! Brother Vakil Rao! Good Morning! Please take your seat. ఈ అర్జంటు కేసు ఎగ్జామిన్ చేసి ఇప్పుడే వచ్చెదను. ఎక్స్క్యూజ్ మి.

(లీల రోగితో నిష్క్రమించును.)

రావు— నాయాహ్వానము నిక్కముగ నంగీకరింపదు. (ఆలోచించి) అంగీకరింపదు. ఆ పరిష్కృతి లీల సహింపదు. (ఆలోచించి) వియ్యపురాం డ్రిద్దరకు రగులుకొనుచున్న వైషమ్యానలం బీయుత్తరోత్తర పరస్పరవిరోధపాణింధనంబున సుర్భరమై, సుస్థిరమై, భీభత్సరూపముం దాల్చి, (సంతోషమున) మదభీష్టము సఫలీకృత మొనర్చితీరు. నిస్సంశయము. తండ్రిలేని పిల్ల నా మేనగోడలు. ద్వితీయ వివాహమైనను గట్నమీకున్నఁ గడపఁ ద్రొక్కనీరు ధనవంతులు. ఇట్టి గొప్ప సంబంధము నాకు లభింపదు. ప్రాక్టీసు లేక ఋణబాధచే తల్లడిల్లుచున్న నేనేడఁ! పెండ్లి సేయులేడ! (ఆలోచించి) లీల పెంకిపట్టుగలది. ఆమెకు నాయెడ గౌరవ మధికము. (తలనూచి) నమ్మకముమీఁద నెట్టివారినైనను సులభముగఁ బడఁగొట్టవచ్చును.

గీ. మనమె యైశ్వర్యయుతులమై మనఁగవలయు
నెల్లచోటుల మనమాట సెల్లవలయు
నరయఁగ స్వలాభరహితకార్యంబు లన్న
దరికిఁ బోరాదు వినరాదు తలఁపరాదు.

(చేవు చేవని త్రేంచి) కానిమ్ము!

[డాక్టరు లీల స్త్రీ రోగితో ప్రవేశము]

లీల—(Stethescope బల్లమీఁద పెట్టి యాలోచించి స్త్రీ రోగిని జూచి)
Repeate the same dose (యని Prescription వ్రాసియిచ్చును)
(స్త్రీ రోగి చీటి పుచ్చుకొని నిష్క్రమించును)

లీల—Well vakil Rao! ఏమి విశేషము!

రావు—(చిఱునగవున Invitation cards నిచ్చును)

లీల—(Cards పుచ్చుకొని జూచి) Cosmopolitan dinner (యని చదివి కార్డులను బల్లమీఁదఁ బడవైచి బొమలు ముడిచికొని)

గీ. ఆస్తికోసము దత్తత ప్రాప్తమయ్యె!
దత్తుఁ డొకవుడు కోడలు దాపురించె!
ప్రకృత నవనాగరికతా ప్రపంచమునకుఁ
బనికిరానట్టి పరమనిర్భాగ్యురాలు.

రావు—(శిరఃకంపమొనర్చి) ఔల్లనా! (యని చేవని త్రేన్చును)

లీల—Brother! (యని యాలోచించి)

ఉ. చందనవాహిగర్ధభము చందమునన్, సభలో, సుధారస
స్యంది సుభాషితంబు విరజల్లు, గుణాగ్రహణానస్యల్పస
స్కందులు, సంస్కరించుకొనఁజాల, రసాద్భుతభూరిగర్వసా
స్పందకుటుంబ బంధుజనవారదురత్యయ దుష్టవృత్తులన్.

రావు—సోదరీ! ఉన్నమాట నొప్పుకొంటివి. చాలసంతోషము.

[రుక్మిణి త్వరితగమనమునఁ బ్రవేశము]

రుక్మి—(రావును జూచి పెడమొగము పెట్టుకొని నిష్క్రమింపఁబోవును)

లీల—(కోపమున) రుక్మిణీ! We are not devils. భయపడకుము. అగుము! (అని రావును జూచి)

గీ. కరతలపాతమయూర కేకారవమున
గడగడవడంకు పన్నగకాంతవోలె
సలసవలితభయాపాంగలులితదృష్టి
మగువ కంపించుచున్నది మనలఁజూచి.

రావు—Society యనిన మీకోడలికి గిట్టనట్లున్నది.

లీల—(రుక్మిణిం జూచి) వకీలు రావుగారు Cosmopolitan dinner నిచ్చుచున్నారు. మన యిరువురని Invite చేసినారు. ఇదిగో కార్డు. (అని యీయ బోవును)

రుక్మి—(కార్డుఁ బుచ్చుకొనక మోముమురుగి మిడుకొని) అక్కగారూ! మన మత ధర్మములు పురాతనములనియు మన కులాచారములు పుణ్యదాయకంబులనియు, సర్వదేశములు వేనోళ్ళఁ బొగడుచుండ మన మన్యమతాచార ధర్మముల ననుకరించుట తగదుగదా. మన పెద్దలు పాశ్చాత్యు లనుకరించుచుండిరేమో వినుము. ... లు వేద దాటుచున్నదని ... అమ్మమ్మగారు ... మానివేసి నమ్మని నన్ను ... (...)

లీల—రావ్! నేను చెప్పలేదా! As a vessel is known by the sound whether it be cracked or not: so people are proved by their speeches whether they be wise or foolish.

రావు—(అసూయతో) ఇటువంటి B. C.- కోపలిని ధరించుచున్నది శాంతము, శాంతము. (చిరునగవున) కొంచము ... యీమెగల యుదియె నా మేనకోడలు. ఎట్టి modern views? ఎంత social గా society తో move అగుచుండును! దాని principles appreciate చేయనివారు లేరుసుమా!

లీల—(విచారమున) school final 1 st. class లో ప్యాసయినది. ఎందులకు? useless. ... B. C. habits; B. C. views. ఈ యీడు పడతులు మన Educated houses లో నెట్లుండిరి;

రావు—ఆ up to date civilisation మా యాడిదను, నీ కోడలిని వేయి పుటములు పెట్టినను రాదు. Hopeless.

గీ. జపతపములంచు మడియంచు స్నానమనుచు
నోఁటఁబలుకుచున్నాఁడు యెముకలు గొఱుకుచుండు
కంటఁబడవు మెతుకు లొంటికి గంట్లకైన
నెందుకది యూసులెస్, వట్టి యేభ్యరాశి.

లీల—Educated house లో, జన్మించినది. Educated house లో బడినది. మా వాసనయైన దీని కంటఁ లేదేమయ్యా?

రావు—గ్రహచారము. అత్తల్లిదండ్రుల Training అటువంటిది గాబోలు.

లీల—మా మురళీధరుని మీ రెఱుఁగరా!

రావు—(ఆశ్చర్యమున) Up to date fashionable youth. graduate. ధీర శాంతుఁడు, మహాబుద్ధిశాలి, ధర్మనిరతుడు. తల్లి పుట్టినిల్లు మేనమామకుఁ దెలియదా? నే నెఱుఁగకపోవు టేమిటి:

లీల—అట్టి పురుషరత్నమున కిట్టి uncivilised bruit సంప్రాప్తించిన దేమయ్యా?

రావు—గీ. శాంతునకు గండ్రగయ్యాళిఁ జేంత, యంత
గానికిం గ్రోఁతి, సద్గుణఖనికి జాఁగ
హెచ్చు నాజూకు గలవాని కేభ్యరాశి
బ్రహ్మ సమకూర్చు నదియేమి పాపఫలమొ!

లీల—స్వతస్సిద్ధముగ నీపిల్ల బుద్ధిమంతురాలే. ఈ తర్ఫుదంతయు మా వియ్యఁపురాలి గయ్యాళిగంపయది. ఆమె తాశీంద్రరుగారి భార్య. నే ననిన యామెకు లెక్కలేదు. చూడుము! చెప్పదెబ్బగొట్టినట్లు నాకసిగీల, మా యబ్బాయి కింకొక వివాహ మొనర్చి తీరద. (ఆలోచించి) మీ మేనగోడలు సుందరి కిప్పుడు వివాహము జేయఁదలంచితిరా!

రావు— బి. యే. ప్యాసయినగాని, వివాహముఁ జేసుకొననని నాతో జెప్పినది.

లీల—ఈ match settle చేయఁగూడదా?

రావు—ఆపిల్ల యిష్టము.

లీల—Brother! Kindly arrange. నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుఁడవు. నీవు పూర్ణముగఁ దలంచిన నా కోరిక తీఱును.

రావు—నీవు కోరితివి గనుక నా మేనగోడలి యభిప్రాయమును గనుగొనెదగాని చివరకు withdraw చేయవుగదా!

లీల—Brother! ఎంతమాట. నిస్సంశయముగ నీ మేనగోడలిని వివాహ మొనర్చి తీరెద. Take my word of honour.

రావు—(చిఱునగవున) నెపోలియన్ బ్రతికియుండిన నీ ధైర్యస్థైర్యములకు మెడలిచ్చి తీరెడివాడు. సెబాస్. భేష్. very glad. నీదత్తపుత్రుం డంగీకరించునా?

లీల—నా adopted son నామాట కడుగుదాటడు.

రావు—ఆస్తి నీది. నియిష్టానుసారము ప్రవర్తింపకున్నఁ జెప్పుఁ జేతఁ జిక్కి యావలకు గెంటుదవు. Laws grind the poor and rich men rule the law. graduate, అతనికి మాత్రము తెలియదా! (బేవని త్రేన్చి) ఈ కోడలి నేమి చేసెదవు!

లీల—కోడలి నింటనుండి లేవగొట్టుటకు మాబోటి పెద్దయిండ్లు రెండు మార్గము లున్నవి. విషప్రయోగము. వ్యభిచారనిందారోపణము. నిరపాయమై యుండు కార్యసాధనానుకూలమైనది వ్యభిచారనింద. మన కిప్పుడదియ సాధనము. (యాలోచించి ముమ్ముందును)

రావు—you can safely rely upon me on that score. నే నున్నాను. నియము లేను. (తనలో) Alright, Rukmini shall understand what the refusal of Row's invitation would be.

లీల—నీ చెప్పినట్లు చేసెద. (కోపమున) నా View నా life యిష్టము లేక న న్నల్లరి పెట్టుచున్న వియ్యంపురాలి కూతురు నాయింటం గాపుర మెట్లు సేయును! I shall See! settle that match.

రావు—(చిఱునగవున) మంచిది. నీ దత్తపుత్రు డెప్పుడు వచ్చును!

లీల—బి. ఏ. పరీక్ష యీ 15 th. న కయిపోవును. గడియయాగడు. ఆరాత్రి వచ్చి తీరును. ఆ రాత్రియే యీ plot.

రావు—ముసలిది యూరకొనునా?

లీల—Who cares for that old hag. (ఆలోచించి) ఈ vacation లో మీ మేనగోడలి నిచ్చటికి పంపునుగదా!

రావు—yes. By all means.

లీల—ఇంక నీ ప్రయత్నమున నీ వుండుము.

రావు—వియ్యంపురాంద్రపై గసి తీర్చుకొనకలదయుననిన నిదియే పథ్యము. (త్రేన్పును)

లీల—Brother ! ఏమిటీ త్రేపులు ! Indigestion chronic అయిన ట్లున్నది. మందు పుచ్చుకొనరాదా !

రావు—Diet cures, and the doctor takes the fee and credit.

(తెరలో కాలి చప్పుడు)

రావు—(వినుచు) ఎవరు ! (కోపమున) డాక్టరు లతీఫ్ సాహెబా లీలా !

లీల—కావచ్చు.

రావు—లీలా ! నకు wisdom నశించుచున్నదనుమా !

లీల—What do you mean'

రావు—చిరకాలమునుండి మీ దావాలలో బని చేయుచు, సత్కీర్తి నొందుచున్న వకీలును. అందుచే చెప్పక నాకుం దప్పదు. నీవు కులభ్రష్టులం బాటించు పని పోవుట మంచిది కాదు. అది కీడు.

లీల—రిఫార్మరు నని గంభీరోపన్యాసములు, న్యాయవాదులలో న్యాయము, సంఘ సంస్కారులలో సంస్కారము, సనాతనకాలములోని నేయుక టని గారలు.

Brother! Intercaste Marriage is the panacea for all the evils under which the Hindu society groans and it is the chief means of wielding the various sections into one great united Hindu Nation.

రావు—ని యిష్టము నాకెందులకు ! నీవుంగూడ నాకట నే నీనాడు గానున్న నాకులం జెరపించెదవు లెమ్ము.

[డాక్టరు లతీఫు ప్రవేశము]

రావు—(మూచి కోపమునం బెడ మొగము పెట్టుకొనును)

లతీ—(రావును జూచి తనలో) ఈ Villain వచ్చినా డెందులకు ! లీలా mind poison చేయడం లేదుగదా ? good moring లీలా !

లీల—Very good morning. Take your seat there.

లతీ—(దూరముగ కూర్చుండి) అరే. చూడ నేలేదు. రావ్. Good morning.

రావు—(తలనూపి కటకట నగవుతో) Congratulations to the uncontested President (తల నూపుచు) అసలే Leading Doctor garu పైగా President గూడంగా బోవుచున్నారు. మే మగుపించుటమా.

లతీ— దేవుగారి చూపులో మే మెంత ?

రావు— నిశ్చయమే గాని, యీ ఇక్కడింతలకు Doctor Sambam's prescription ఏ నీకు బాగుగా పనిచేయును.

శీల— (లతీఫును జూచి) ఔనుగాని, డాక్టర్లలో డాక్టర్లు కొట్లాడుకొనుటయేమిటి Educated gentlemen. That does not look nice.

లతీ— (నవ్వుతో) శీలా ! నేను మూడు నెల్లనుంచి, ఒక పావ్ కొర్ Case treat చేస్తున్నా urgent పని వొచ్చింది. ఊర్కి వెళ్ళాను. డాక్టరు సాంభం treat చేస్తాడా. చేశాడు. నీతీలేదు. బుద్ధిలేదూ! సిగ్గులేదూ!

రావు— శీలా ! గురివెంద పూస, క్రింది నలుపెరుగనట్టు మాట!

శీల— Doctor Latiff is a good hearted and noble gentleman అసోషియేషన్ రూల్సును బట్టి డాక్టరు సాంబము చేసినపని తప్పు. క్రమముగ డాక్టర్ల ప్రొఫెషన్ యొక్క ప్రెస్టిజ్ పోవుచున్నదిసుమా.

రావు— దానికి యిప్పటు బాకీయే మార్గదర్శి.

లతీ— (నవ్వుతో) ఈ దేవుళ్ళవల్ల Vakils noble profession prestige పోవడం లేదూ?

శీల— Students వలె ఏ nick names ఏమిటి ? A joke never gains an enemy but often looses a friend.

రావు— ఔనుగాని, శీలా 10 రూపాయల మందుతో Cure అగు కేసునకు 30 రూపాయల మందులు patient చేత కొనిపించి తప్పించి, తక్కిన Cases ను వాడుకొని, ఫీజు, మందు లాగుట. మొదటి Patient న కేబడి రూపాయల బిల్లు పంపుట. ఈయనున్నదావా. ని? Character ఉన్నదా! Leading doctor (దేవని త్రేన్చును).

లతీ— (చిఱునగవున నవ్వుతో) శీలా! Recovery of jergity land. Valuation 2 వేలు వేశాడు. 3 years కు 11-4-0 stamp duty లాగినాడు. హైకోర్టుకి రాకనా నా అప్పీల్ పెట్టినాడు. ఫీజు మాత్రం నూటికి 5 ఉంటే పది పుచ్చుకున్నాడు. ముద్దముద్దాకు బిస్లెల్లా. స్టాంపులని, నోటీసులని, private ఖర్చులని, లాగినాడు. నీకూ గేపకంలేదూ. అంతా అబద్ధం. తక్కువ. అప్పీల్ వాళ్ళకి దేవ్. గుమాస్తాజీతానికి దేవ్. పార్టీలసొమ్ముకీ దేవ్. Court refunds కీ దేవ్. కోర్టులో లేస్తే దేవ్. కూర్చుంటే దేవ్. దొంగవేషం

వేస్తే నేసరా. Character, honesty ఖంచుఖాగడాల్ వేసి, యెుకినా ఉంది. ఆడవాళ్ళదగ్గరా leading vakil చెస్తారు. ముప్పాళ్లాకీ మేస్త్రీలు కోర్టులో సిద్ధం.

లీల—Unpleasant. Drop further discussion. Professions. అన్నియు గౌరవముగలవే గాని Local practioners మగు మనమే వాని గౌరవములఁ బాడుసేయుచుంటిమి. Meaness కు stoop అగుచున్నవాఁడే Educated man. అదియు వాడి తప్పుగాదు.

గీ. కాలమునుబట్టి యభిరుచు ల్గానుపించు
కాలమునుబట్టి నడతలు గలుగుచుండు
కాలరూపప్రపంచరంగస్థలమున
పాత్రధారులు మనబోటి ప్రజలు తలఁప.

లతీ—(రావును కోపదృష్టిం జూచుచుఁ జిఱునగవున) yes. Really.

లీల—నేను చెప్పిన విషయమే యిం దున్నది. చూడుము, (అని పత్రిక నిచ్చును)

లతీ—(చూచుచుండును).

లీల—(లతీఫు వైపు చూచుచుండును).

రావు—(తనలో) ఈవాగాడంబరుడా నన్ను ధిక్కరించువాడు. ఈ uncontested president గారికి జేవుమజా శాశ్వతముగ జ్ఞాపక ముండునట్లు చేయకున్న బహుతంత్రికపటోపాయధీబలనిర్జదాపరచాణక్యావతారుండగు నీరావు జేనే. నాచూపు నాగాలి ప్రసరించినంత మేర నెవ్వఁడు నేవిధమున నభివృద్ధిఁ జెందఁగూడదు. అభివృద్ధిఁ బొందుచుండునా పద్మవ్యూహముం బన్ని, చల్లగ నిరీక్షించి, బుక్కాఫకీరును జేయువఱకు రావు కంటికి నిద్దురరాదు. కానిమ్ము. ఈ elections లో నితఁడు stand అయిన President పదవికి, ధనమదోన్మత్తతచే గొండొక కారణంబున నన్నవమానించిన చేర్మన్ వీరన్నను పోటీగా నిలిపి, నాటకమాడించెదగాక. ఈమె యీనన్ను stupid అనినఁ బడిచచ్చిపోవుచున్నదేమి ?

గీ. దక్షిణాదిగోల్ల దక్కనుసాహేబు
నాటుకైస్త్రవుండు నచ్చినట్లు
స్వేచ్ఛనిజకళలుండు నచ్చుఁడుగా బోలు
చదివికొనిన యిట్టి జలజముఖికి.

Latiff సాహేబు గారి nobility మంచుముం దీమెను పశ్చాల్లేపరాలి నొన ర్చెడుగాక. (ప్రకాశముగ) Well good bye లీలా! (యనినిష్క్రమించును)

లీల—Well Latiff! నీ President election campaign ఎంతవఱకు వచ్చినది?

లతీ—(ఆనందమున) నాకింతవఱకు opposite party లేదు. నీ Nominated seat తో నాకు యిరవై ఓట్లున్నాయి. మిగిలిన వోట్లుకూడా నీ influence వల్లనే రావాల.

లీల—నీకు జయంబు చేకూర్పనెంచియేగదా యితరుల తగ్గించి నిన్ను నిలువబెట్టితిని. కానిమ్ము.

(తెరలో బిగ్గరగ) ఏమే కోడలుపిల్లా!

లతీ—(తనలో కోపమున) Old hag. (ప్ర) లీలా! ఈ ముసలిదాన్ని యింటోంచి గెంటేయ్ రాదూ! Troublesome fellow.

లీల—ప్రాణము లన్నియు నామీఁద బెట్టుకొని నన్ను గన్నకూతురుగ జూచుకొను చున్న యుత్తమురాలు. నాకిష్టత లేకున్నను దత్తతఁగల్పించి యాస్తిని లువ బెట్టి, యీ నాయున్నతికి, విద్యాభ్యసనమునకుం గారణభూతురాలైన యుదారహృదయ. ఆమెయత్తగారేగాక నాకు మేనయత్త. విద్యావతి. పూర్వా చారపరాయణ. భగవచ్చింతనాతత్పరహృదయ. సభురిజస్త్రీధర్మపత్ని. ధనవంతురాలు.

(వృద్ధాంగన యగు యశోద ప్రవేశము)

యశో—(వచ్చుచు కోపముతో) ఏమే! కోడలుపిల్లా! ఎన్నిసారులు పిలిచినను రాకుంటివేమి? (అని దగ్గరి కేగుచు లతీఫును జూచి) మహానుభావుడు వచ్చి నాడూ?

లీల—నాతో మాట్లాడుటకు వచ్చినాడు.

యశో—బాగుగనున్నదమ్మా. (కోపముతో వెనుకకుఁ దిరిగి మెల్లగ నిష్క్రమించు చుండును)

లీల—Poor woman. She does not know what society is!

లతీ—Yes. Really. Good bye లీలా! We shall meet again.

(నిష్క్రమించును)

లీల—Good bye (యని మరియొక వైపునకు నిష్క్రమించును)

యశో—(ఇటునటు జూచి) తన యింటికి వచ్చు రోగులు, తన మందులు, తనడబ్బు, గౌరవ మగు తన కాలక్షేపము తనకు మంచిదిగాని, వీధిలోగొడవ తన కెందులకు? ఒకరిజోలి తన కెందులకు? పరపురుషుని ప్రసక్తి తన కెందులకు? ఇది యెవ్వనికైన నమ్మఁదగిన కాలమా? అన్యులతో వ్యవహారసంబంధము, అన్యులతో గోష్టి, కులస్త్రీలకెప్పటికైనముప్పే. ఆ వకీలురావు, ఆసాహెబు చివరకు దీని నేచిక్కులలోనికి దింపెదరో గదా. ఏమిచేయను ? ఏమిదారి?

మ. అసలే పెంకిది, యాపయిన్ యువతి, యాపై పశ్చిమాశాకళా
భ్యసనోద్భూత మదచ్యుతాచరణ, యాపై డాక్టరాపైన దు
ర్వ్యసనస్వస్తికృతాప్త దుష్టజనతావ్యాసంగ మాపైన ద్ర
వ్యసకృద్వైభవ, యింక నాకు వినదేమైపోవునో దైవమా!

(నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయరంగము.

[వకీలురావుగారి కచేరీ సావడి, గుమాస్తా వెంకట్రావు ప్రవేశము]

వెంక—(విచారమున పెట్టెను (office box) ముందరబెట్టుకొని కూర్చుండి)

గీ. తగవులే లేవా? ప్రజలలో ధనము లేదా?
పట్టుమని యొక్క సూటు చూపట్టదయ్యె
పెట్టెఁజూచిన దుఃఖంబు బుట్టుచుండె
పొట్టపోషించుకొనుదారి యెట్టులింక?

ఇన్ని మనోవర్తి దావాలు దాఖలగుచున్నవి, మాకొక్కవకాల్తనామాయైనను రాకుండె నేమి?

[వకిలురావుగారు వీధిలోనుండి కచేరీసావడిలో ప్రవేశము]

రావు—(నిలిచి యాలోచించి) ఏమయ్యా? గుమాస్తాగారూ? చెయిర్మన్ వీరన్నగారు వచ్చినారా?

వెంక—(లేచి నిలిచి) చిత్తము రాలేదండి. (జాబు నిచ్చి) లేడీడాక్టరుగారు మీ కీ యుత్తర మిమ్మని పంపినారు,

రావు—(పుచ్చుకొని చూచి జేబులో బెట్టుకొని తనలో) చెయిర్మను వీరన్న రావలసినదే. వెళ్ళినవారు నామంత్రు లసాధ్యులు. కరటకదమనకులు. వారిజిత్తులలో బడని వా డుండునా ; అమాయికుఁ డీ వీరన్న యెంత ? (ఆలోచించి) మెడికలుఫీజుదావాలో లతీఫుపై వీరన్నకు గాఢమగు మనస్పర్ధగలదు. అదియునుంగాక పదవు లనినను, బిరుదు లనినను, వీరన్నకుఁ దగని వెఱ్ఱి. అందువల్లనే చేర్మెను పదవికి 15 వేలు ఖర్చుపరచినాడు. నాపన్నాగము నెరవేరితీరును. ఆమరాశాస్వభావుడు నాతంత్రోపాయబద్ధుఁడు గాక పోడు. ధనికులకే ధనాశ మెక్కుటము. వచ్చితీరును. (యాలోచించి) ఏమయ్యా గుమాస్తాగారూ !

వెంక—చిత్తము. ఏమి సెలవు !

రావు—లక్ష్మయ్య బకాయిఫీజు జమకట్టించినాడా !

వెంక—లేదు.

రావు—(ఆలోచించి) కైపునకుఁ బోయుదురు. నకళ్ళకుఁ బోయుదురు. మామూళ్ళకుఁ బోయుదురు. ప్లీడరకి మాత్రము ఫీ జీయరు. ప్లీడర్లను బుట్టలో బెట్టి పార్టీలు బైలుదేరినారు. (ఆలోచించి) మాస్థితియు నట్లనే యున్నది.

గీ. వృత్తి గౌరవ మెల్లను వీడఁబుచ్చి
యెంతకైనను జేసాచి యేగుచుండు
క్రిమినలు వకీళ్ళచే దలక్రిందులయ్యె
సివిలు లాయర్ల ఫీజులు చివరి కకట!

(కోపమున గుమాస్తాను జూచి) క్లయింట్లయొద్దనుండి బకాయిఫీజు రాబట్ట జాలని గుమాస్తా లుండి యేమి ప్రయోజనము- ఏమయ్యా! గుమాస్తాగారూ? మీమూలమున రెండు పార్టిషను సూట్సు, 3 యిన్‌సాల్వెన్సిపిటీషన్సు చెయి జారిపోయినవి। మంచిఫీజు మంటఁగలిసిపోయినది- నిన్న, మొన్న రాలేదేమయ్యా !

వెంక—(భయభక్తులతో) పనియుండిన నేనేల రాకుందును బాబూ ?

రావు—(కోపమున) ఉండినను రావలయు, లేకుండినను రావలయు, బజారునకు నేను పరువెత్తనా ? (యని పేపరు చూచుకొనుచుండును)

వెంక—(దూరముగ నేగి తనలో) జీత మడిగిన వాలంట్రీ యనును. వాలంట్రీ యడిగిన జీత మిచ్చెదననును. చివరకు జీత మరువు. వాలంట్రీ యరువు. అరువు చాకిరీతో నాయాయువు మట్టమగుచున్నది. అడిగిన కోపము. ఊరకొనిన మఱపు.

గీ. ఫైలుచేంకయున్న నిర్భాగ్యుఁ డనును
పార్టిఫీజెగగొట్ట నపాత్రుఁడనును
యింటిపని సేయుచున్న నాకెందుకనును
అరువు జీతంబునకు బూతులాట యగును.

ఎంతవరకు వారి పెట్టెనిండాలె, నా కడుపు మండాలె. (తలనూఁచి) గ్రామద్యో యేటునను నభిమానముఁ జంపుకొని, యుద్యోగము పోకుండక యింటముల కొడబడినను, చేతిలో కాని కనుపడదు. చివాట్లు తప్పవు. (ప్రకాశముగ) మీ సెలవు ప్రకారం మల్లనే వచ్చెద. బకాయిజీతమైనఁ గనుగొని గ్రహింపరా ?

రావు—(ఆలోచించి) దానికేమి, నాటు!

వెంక—చిత్తము. చిత్తము. (అని దగ్గర కేగును)

రావు—స్లీపరు ఫైలు గుమాస్తాలో నున్నది. క్రొత్త, గ్రహచారము నిండఁ దెలియును. పార్టీలను దీసికొనివచ్చిన నీవాలంటరీ నాకెందులకయ్యా !

వెంక—ఫైలు తక్కువగ నున్నపుడు జీత మిచ్చెదనంటిరిగదా!

రావు—అనిన-నడిగెదవా! చెప్పెడుమాట వినుము. ఇనుపపాకుల స్లీపర్లు యిండ్ల కుదయమగుసరికి పార్టీలు వచ్చుచుండును. పల్లెటూరివారు నాగా పెట్టుకొని పైన బట్ట గప్పుకొనును. రికార్డుతో మడిసంచులెత్తుగ గప్పదును. ఆవిధియే గుత్తు. విధవాంగన గనుపించిన మనోవర్తిగావాయె. సందేహములేదు. వారి కౌతాస్లీపరుకంటె రౌడువంతులు తక్కువ ఫీజునకే పనిసేయుదు మని చెప్పును. వినకున్నచో సకుదోచినంత ఫీజిమ్మని చెప్పును. అంతకు వినకున్నచో నాఫీజుగూడ ముందియనక్కరలేదని చెప్పును. రంగుచేసి పార్టీలను లాగికొనిరమ్ము. ఇదిగో ఇనుపపాకుల స్లీపర్ల కౌతా లన్నియుఁ జల్లగ నిటు ద్రిప్పివైచుట నేర్చుకొనవయ్యా, స్లీపరుగుమాస్తా పంపవలసిన తెలిపి తేటత యవ్వి. పార్టీలకొఱకు మనమే పరుగులిడురోజులువచ్చినవి. Depression ఏమి చేయము? (వీధివైపుఁ జూచి) అదుగో పార్టీ. పరువెత్తుము. పరువెత్తవయ్యా. సంచు మళ్ళుచున్నాడు. వాలంటరీ యంతయును నదే. అదుగ నపదాయె ప్రారబ్ధము!

శంక — (నిష్క్రమించును)

రావు — (కుర్చీమీదఁ గూర్చుండి తెనుగు చరిత్రను జూచుచు నాలోచించుచుండును)

[చెయిర్మను వీరన్న గారు ప్రవేశము]

వీర — దండాలండి బాబూ! దండాలు.

రావు — మ్యునిసిపల్ చెయిర్మను గారా! ఆఁ వచ్చినారూ! దయచేయుఁడు.

వీర — సిత్తం. సిత్తం. దరిసినం లేదేంటిబాబూ!

రావు — ఊపిరి తిరుగుటకుఁ దీరుబడిలేదు. బోలెడు సూట్సు, వ్యాపారము. ఈ నెలలో Insolvency petitions 15. Original suits 11. Possession suits 8. Partition suits 6. Appeals 4. ఫైలు చేయించితిని. నేఁటికి 15 దినముల నుండి మూఁడు కోర్టులలో నాస్త్రి మోఁగుచున్నవి. ముఖ్యము జిల్లా నింకొకపని ముఖ్యముగా నిపుడు నేను గూర్చుండి వ్రాయుచున్నాను. సెలవలు దగ్గఱఁ బడుచున్నవి. సీమగాఁడియుక్క — (పనిని తెల్పుము)

వీర — ఓ మూస్సి! ఎక్కడిది!

రావు — (చిఱునగవుతో) పెద్ద పుస్తకము. దేశస్థుల నిష్ఠతో చూచితిని. చాల సంతోషము.

వీర — సీ. పదినాళ్లుసంతెట్టి పాకలు గట్టించి
 కొట్టుంబాటన్ని రాబట్టినాను
గాడిదలో పాలు గంగ గల్సినపన్ను
 మేడలమీఁద దున్నినాను
సత్తు గుంపాల లెక్కలు తగ్గించి
 ఆపీసులో నిల్వ సూపినాను
ఊళ్లోని దొంగ సైకిళ్లను బట్టించి
 దిట్టంబుగా పన్ను గట్టినాను

గీ. మునిసిపాల్టి రుణము దీర్చి మోగినాను
గచ్చు రోస్టాను క్లాబుబు గట్టిచ్చినాను
సెప్పవగినోళ్ల కిందులు సేసినాను
ఎవరికిస్తారు బిరుదు నాకివ్వకుండ.

నాకు నోరు దిరగకుండుగాని, అమ్మో! బలే బిరుదులేండి. ఆబిరుదుకు గౌరవం వచ్చింది, ఇసుమంటోళ్లకే బిరుదని, మా వోళ్లందరు నన్నూరేగించి ఉచ్చవం జేశారు. ఆపీచర్లందరికి టీపార్టిచ్చాను. మీరు పేపర్లో సూసిన పాటిగ్గాపదీ

రావు—(చిఱునగవున వీరన్నను జూచుచుండును)

[ప్లీడరు గారు చెప్పిన యానవాళ్లుగల యాసామితో గుమాస్తా వెంకట్రావు ప్రవేశము]

వెంక— (ఆసామిచేయిఁబట్టుకొని) రావయ్యా! ముందక్కరలేదు—ఫీజు. (అని తీసుకొనివచ్చి వకీలుగారియెదుట నిలిపి నిష్క్రమించును)

రావు—(ఆనందమున) కంగారెందులకు? నీ కిద్దరము సమానులమే.

మంగ—సిత్తం. సిత్తం. మాకెవర్తై తేనేంబాబూ! (అని చంకలోనున్న పొది బయటకు దీయుచు) సౌర్లమా, కత్తిరింపా?

రావు—అఁ (యని తెల్లబోయి జూచుచుండును)

మంగ—(తెల్లబోయి చూచుచుండును)

వీర—(మంగలినిజూచి) అఁ తెల్లబోతా వెందుకూ అంట! ఇంగిలీసు సదువుకున్న మారాజులు. లేమ్మడొచ్చి చెప్పాలిగాని. అరింటో తద్దినాలే ఆరికి తెలదు. ఇయ్యేలమంచిదిగాదు గామోసు, నువ్వైనా పంచాంగము సూసుకో వొద్దూ. అఁ ఎత్తీమొగమా. ఎల్లు. ఎల్లు.

రావు—పో. పో. ఇప్పుడుగాదు.

మంగ—బోణీ బేరంబాగుంది గాశారం. ఆకొండికినన్నెందుకు లాక్కొచ్చాలంటా.

(యని నిష్క్రమించును)

(తెరలో బిగ్గరగ) కోర్టెక్కడబాబూ ?

(తెరలో బిగ్గరగ) అమ్మా! రండి.

[వృద్ధవిధవాంగనతో వెంకట్రావు ప్రవేశము]

వెంక—అమ్మా రండి. (యని యామెను వకీలురావుగారి యెదుట నిలిపి తాను పెట్టె యొద్దఁ గూర్చుండును)

రావు—(అనుమానముతో) ఏమిటి మనోవర్తివ్యాజ్యమా !

విధ—(కోపమున) ఎనభైయేండ్ల ముసలిముండను, నాకిప్పుడు మనోవర్తి యేమిటి ? వ్యాజ్యమేమిటి ? (యని చంకలోనున్న రాగిచిప్పను బైటకుదీసి) ఈపులుసు రాచ్చిప్పకోసం బజారునకు వెళ్ళి బంధువులు యిల్లు మరచిపోయాను. పంచాయితీకోర్టువద్ద వారియిల్లు. ఆయిల్లు చూపెడతారుకాబోలు రమ్మంటున్నారని నేననుకున్నాను. మీకు తెలుసునా నాయనా ?

రావు—(తెల్లబోయి పెదమొగము పెట్టుకొని) ఈవీరన్నగారి నడుగండి.

వీర—ఉఁఉఁ. బాగుందెవ్వారం. అరిబంగుగు లెవరో నాకేం దెల్సు.! సోదికెల్లాలి. ఈగులో కెల్లవమ్మా. అయ్యో. ఎల్లమంటే. ఇది పీడరుగోరి కసేరీ.

విధ—(కోపమున) ఇందుకా యీయబ్బాయి నన్నుదుప్పుకొని వచ్చినాడు. నాతో నా వెళాకోళము. నావంటివాళ్ళు మీకు లేరా అని అడుగుతా. అల్లరిచిల్లరి మేళం లాగుంది. (అని నిష్క్రమించును)

రావు—(గుమాస్తాను జూచి) గుమాస్తాగారూ! మీసర్వీసు నాకక్కరలేదు. వెళ్లి వచ్చుము. ఈపటినుండి మఱియొకపని చూచుకొనుఁడు.

వీర—(గుమాస్తాతో) పీడరుగుమాస్తా అంటే పీడ రంతోవున్నమాట. అంతే. పీడరుగోరు బల్లగుద్ది వోదిత్తాడు. డావాకీ వోదనికీ, కావాలిసిందంతా గుమాస్తా రాసి ముంగ లెడతాడు. అంతే. పీడరుగుమాస్తాఅంటే మాటలా! ఏంటో అనుకున్నాను. ఈగందరగోళంవంతా సిదంటయ్యా. అఁ. పిటీసను రాత్తే గల్లనమోగించి బెత్తంటి రూపాయి మెత్తగ సేతులో యేసుకుంటారు. మారాజంటి నౌకిరీ మంటగలుపుకున్నావు. బేమ్మడ. ఎష్టిబేమ్మడ.

రావు—(లేచి) వీరన్నగారూ?

వీర—అయ్యా!

రావు—మీతో మాట్లాడవలసిన పని యున్నది. ప్రెయివేటురూములోనికి వెళ్ళుదము రండు.

వీర—సిత్తం. సిత్తం.

(వకీలు రావుగారు, చెయిర్మనువీరన్నగారు నిష్క్రమింతురు)

వెంక—గీ. బ్రతికి చెడినట్టి ఘనుని గొల్వంగవచ్చు
పెట్టినను పెట్టకున్నను బ్రీతితోడ
చెడిబ్రతికినట్టి మనుజునిఁ జేరరాదు
ఆత్మగౌరవ మాశించు వ్యక్తికరయ.

గ్రాడ్యుయేటునను గౌరవమైన జూడలేదుగదా. (ఆలోచించి) కాలమహిమ. ఆహా! ఈ డిగ్రీలు, పరీక్షలు, నెంత నిరర్థకములైనవి. (విచారమున)

శా. ఒయ్యారంబగు గిల్లు సూన్యమాయెను నద్యోగేచ్ఛమైనమ్మి,యీ
బియ్యే ప్యాసయి, నౌకరీ దొరుకక కీబిచ్చే ప్యాసకాశీ. ప స
న్యాయస్యంబియ్యదిగూడ నుండెగద, యెట్లాల్బిప్టు బోషింతు నే
నయ్యో! యిచ్చేదు,నన్నిటం గెలిచి సన్యాసంబు నిచ్చెంగదా.

దైవమా! ఎచ్చటికేగినను B., N. B. నియోగ్యి నైదికి కక్షులుగూడ దాపురించె. ఏమిగతి!

శా. సంపాదింపంగ దారి గానబడదు, సంసారత్రయం బాసన్న ఆం
పంపుంగోంతెనగోయు, నబ్బనుగుడున్ బాలెంతయిల్లాలు, ము
ల్కుంపల్ జుట్టినరీతి, నప్పులవెతల్ గారించెడుం బిల్చి పో
షింపన్ దక్షుండు గానడయ్యె నకటా! చేసావ సిగ్గయ్యెడిన్.

నీచవృత్తికి మనస్సొగ్గదు. పైకి దారిలేదు. క్రిందికి బోలేను. గ్రాడ్యుయేటు బ్రతుకు, చివరకు, త్రిశంకుస్వర్గమైనదే. కులవృత్తిని నిరసించి, సేవకవృత్తి కాశించిన వ్యక్తికి జీవనపరీక్షాసమయ మేతెంచినది. కులవృత్తిని నమ్ముకొని యున్నవాడే యప్పటినుండి యిప్పటివరకు కాత్తిని, నిలుపుకొని, సర్వవిధంబుల సౌఖ్యపడుచున్నాడు. 'కులవృత్తికి సాటిరాదు గువ్వలచెన్నా' యను నార్యోక్తి యథార్థము. యథార్థము. ఆహా!

శా. క్షౌరంబయ్యె కచేరిలో బనులు, నిస్సారంబుమై గప్పె, సం
సారంబా చెడిపోయె, సంతసములా చచ్చెన్ మనోధైర్యమా
నీరయ్యెన్ బహుదుర్దశల్ దఫిలె డిందెన్ దేహసౌఖ్యంబులా
ధారం బెందునులేదు, నీకృపను పెద్దమ్మా! దరిద్రేశ్వరీ.

నేటితో బుద్ధివచ్చినది. బుద్ధివచ్చినది. నాతాతతండ్రులనాటి గ్రామపౌరోహిత్యమే నన్నుద్ధరించు కులవృత్తి. చల్లగస్వగ్రామమునకు జేరెదగాక. (నిష్క్రమించును)

(తెరలో వీరన్న బిగ్గరగ) దిగడంవొచ్చిందంటే బెమ్మాండం, తల్లకిందులైనాజరే సివరిదాకా సూసెయ్యాలిసిందే.

(యనుచు వీరన్న రావుతో ప్రవేశము)

వీర—పట్టుదలొచ్చిందంటే యింక నాకు, యెనకాముందూ గాపడదు. ఆఁ. ఏఁవైనాజరే. (యని సంశయించుచు) ఇంతాదిగితే ఉన్న సేరుమేనుగిరీ ఊడిపోయి, సివరికి పెశిడెంటుగిరీ సెడిపోయి, రెంటికి సెడ్డరేవణ్ణిగానుగందా. గెలుత్తానా! ఆఁ.

రావు—ఏమాత్రము నీవు సంశయింపనక్కరలేదు. నాది పూచీ.

గీ. అవని కంపించి తల్లక్రిందైన గాని
యంబునిధిసప్తకం బేకమైన గాని
జయజయధ్వాన పుష్పవర్షంబు గురియ
నిన్ను ప్రెసిడెంటు సీట్లోనె నిలుపువాడ.

వీర—(సంతోషమున) ఆఁ. పంతులు నాకింతగా సాయం చేస్తారా. నాకప్పుడే ధైర్యం లేదు. సరే కానివ్వండి. సచ్చేది బతికేది. ఏదైనా నాకర్మ. తెగండి. ఆ లతీపు సాయిబుగారి కన్నా ఏంగాల. ఎన్నైనా నాకర్మ. సంపాయించిన డబ్బంతా దీనికింద పోతా. వీరదయనోళ్ల బగమంతుడు రచ్చించి, పెశిడెంటుగిరీ వచ్చిందా. యీసాబ్బు తెల్సుంటది. అప్పుడు సూసేండి నాతమాసా. ఆ రైలు కూడే పోగుతున్నా. పదేనుసంవత్సరాల్నే నేనుమేస్త్రైనాను. ముప్పయి సంచులు నాయీనాగానంటే, ఒకొక్కన బోర్డు పెసిడెంటయి కూకుంటా. రెండు బిళ్లలు నాంకన్నను చేత్తో నాలోకెటంటె! పాట్టిమెంబర్ల నరగా సంతోస మొట్టొచ్చు,

రావు—వీరన్నగారూ.

వీర—ఆయ్యా!

రావు—నీకొక వెలుగు వెలిగెదవు. నీముఖకళ యట్లగుపించుచున్నది.

వీర—(ఆనందమున) నిజెంగా, మీతోడు.

రావు—గాలివిమానంమీద గట్టిగ కట్టుకొని, గళ్ళుగళ్ళున నీపేరు లండనుదాకా తాండవమాడిపోవును. ఎందుకు, అప్పుడే వినుకుంటావు.

వీర—(సంతోషమున) మరెందుకు! నన్ను తీసికెళ్లి నిలమెట్టించండి. ఆ నెమ్మర్లం దర్శి తోలుబొమ్మలమల్లే ఆడిత్తా. తస్సాగొయ్యా! బాబోయి, మీరు నాయెనకాలుండి సెక్రందివ్వాలి. అప్పుడుంది సాయీబుతమాసా. నాపగ దీరాల. అదే నాకు కావాల్సింది. నిజవేనా!

రావు—ముమ్మాటికీ నిజమే.

వీర—నిజెమంటే నిజెమే. నిజెమంటే నిజెమే. రేపు మద్దేల నాపేరేయించి, నన్ను గట్టిగా కదలకుండా నిలమెట్టించండి. నాకొత్త సీడన్ కారేసుకొత్తా కసేరీకి.

రావు—(చిఱునగవున) మంచిది. పోయిరమ్ము. నాకుఁ బనియున్నది.

వీర—సిత్తం. దండాలండి. మరిసెలవ్. (అని నిష్క్రమించును)

రావు—నామంత్రాంగ మీతని తల కెక్కినది. కేవలము, పరోపకారహృదయులకే elections లో నిలుచుటకు వీడలేదు. ధనాఢ్యులగు నీరైతులకే యీపదవుల వెఱ్ఱిపట్టుకొనినది. ఏవెఱ్ఱియైనవదలునుగాని, యీ యలక్షను వెఱ్ఱిమాత్రము వదలదు. లేనిచో వీరు insolvents గారు మాబోంట్లకు నాలుగువేలు దొరుకనుదొరుకవు. (తలనూచి) ఇప్పటికి నా grips లో నిఱికికొనినా డీవీరన్న. కానిమ్ము, మఱచి ని. (యని జేబులోని చీటినిదీసి చూచికొని) పురమందిరమున సనాతనధర్మోపన్యాసమునకు రమ్మని డాక్టరు లీల చీటి నంపినది. (చేతిగడియారముం జూచుకొని) టైమున్నది. పోయివచ్చెదగాక.

(యని నిష్క్రమించును)

నవయుగము

ద్వితీయాంకము.

(ప్రథమరంగము)

[లీల మందిరము. డాక్టరులీల వకీలురావు ప్రవేశము]

లీల—(ఆలోచించి) Brother ! The destiny of any society at any time depends on the opinion of its young men.

రావు—Yes. Really.

లీల—నీ Up to date reasoning తో. మొన్నటి సనాతనధర్మోపన్యాసకుఁడు దంగైపోయినాడుసుమా. అందరు నీకే shouts యిచ్చినారు.

రావు—Yes. Cannot but.

లీల—మనబోటి Civilised people, సంఘసంస్కారులు మొనగ్గుచు సంఘమునకు నూతనోత్తేజ మొసంగుచుండ, కలికాలస్వరూపుల మని నిందించెదేమి ? ఈ 20th. Century యందుగూడ శ్రుతిస్మృతులు మనకుఁ బ్రమాణములా? Men will rangle for religion, write for it, fight for it, die for it, any thing but live for it. In a Calm sea every one is a pilot.

రావు—English education లేని Bruits కే శ్రుతిస్మృతులు ప్రమాణములు కోహితద్వేద యద్యముష్మిన్ లోకే ఉత్తిష్ఠానవేతి, పరలోక మున్నదనిగాని లేదనిగాని యొవరికిఁ దెలియునని వేదమే యొప్పుకొనుచుండ శ్రుతిస్మృతులు ప్రమాణములా ? సభలో వకీలురావు లేడనుకొనినాడు కాబోలు. (మీసము దువ్వును)

లీల—రావ్ ! మనకీ present birth లో ననుష్ఠింపఁదగిన ధర్మ మెద్ది ?

రావు—రాజానుమతమే మనకు బ్రథమధర్మము. తరువాత మనకేదియిష్టమో యదియే మన మనుష్ఠింపఁదగిన ముఖ్యధర్మము.

లీల—రావ్ ? మన Educated Civilised people కి పాపమని యున్నదా ?

రావు—శరీరము నశించిన తర్వాత నాత్మకుఁ గర్మయుఁ బ్రాణికిఁ బునర్జన్మము లేదు. మనము యథేచ్ఛఁగా ధనార్జనముకొఱకు, భోగముకొఱ కట్టి పనినైన నిరాటంకముగా బాహాటముగ ధంకాపైదెబ్బఁగొట్టి చేయవచ్చునని మా మెజారిటీ యభిప్రాయము.

లీల—రావ్ ! పాపకార్యములఁ జేయరాదని సనాతనిష్టు లాగించు టెందులకు ?

రావు—Nonsence. కల్పించినవాదన కర్థమేమిటి ? అట్లయినచో యజ్ఞయాగాదులు మానవలయు.

లీల—Why brother ?

రావు—"మాహింస్యాత్సర్వభూతాని" యని వారు చెప్పుకొనిన వేదమే జంతుహింసను నిషేధించుచున్నది. పశువధ లేనిదే యజ్ఞమే జరుగదు.

లీల—యజ్ఞమువల్లనే స్వర్గము వచ్చునను నమ్మకముండిన, వైదికులవలె మనవారు పిష్టపశువధ మొనర్పఁ గూడదా ?

రావు—ఈ యద్వైతసిద్ధాంతముల కర్థమేమిటి ! Nonsence.

లీల—బలాత్కారముగ జేయుపనులెల్ల పాపములని మనుస్మృతిలో వ్రాసినాడట.

రావు—Bad Company వల్లఁ జెడిపోవుచున్నవానిని బట్టిపట్టి Good Company కి బలాత్కారముగ లాగికొని వచ్చిన పాపమా. Damit! Most improbable theory బలాత్కారము వలనదే యెవ్వఁడును చెడ్డియుండఁడు. Arrest warrants కి దిక్కులేదు. దిక్కుమాలిన శాస్త్రములు. ఒకదానికొకదానికి Common opinion లేదు. వేదమంతయు నిటుగూడ చెప్పును. Stability లేదు. నేను అని యనువాఁడెడు శరీరము స్మశానమునకుఁ బోవుచున్నపుడు పరదారధనాపహరణమునకుఁ బాపమేమిటి ! Reason కి వారివాద మేదియు stand గాదు. Manu is the biggest oldest brainless fool.

లీల—The greatest scholars are not always the wisest men. తద్దినములు పెట్టకపోయిన పితృదేవతలకు గతు లుండవని చెప్పనేమిటి ?

రావు—Stupidity చచ్చిపోయినవాఁడు మరల నింకొకచోటఁ బుట్టి పెరుగుచుండునా. 2 గంటలవరకు మనల మాడ్చిచంపి, బ్రాహ్మణుఁ డింటఁ బొట్టపొయ్యఁ దినిన, మృతుఁ డచ్చట భుజించి తృప్తిపడునా ! మనవారికి Commonsense కనుపింపదేమి !

లీల—The fickle mob how they are driven round by every wind that blows రావ్ ! పురాణము లెంతవరకు విశ్వసనీయములు.

రావు—మన కిన్ని కులములు పుట్టించి, జాతికి దేశమునకు నరకముఁ దెచ్చిపెట్టిన వీ పురాణములే. మత్స్యపురాణము చేప చెప్పినది. కూర్మపురాణము తాబేలు చెప్పినది. వరాహపురాణము పంది చెప్పినది. తిర్యగ్జంతువుల యభిప్రాయములా మనబోటి civilised educated people కి ప్రమాణములు. వ్యాసుఁడు వ్రాసినాఁడా? B. C. Poet. ఆ ప్రాతశ్రుతులు, నా ప్రాతస్మృతులు ప్రకృతకాలమున మనబోంట్లకుఁ బనికిరావు. ప్రకృతకాలపరిస్థితులబట్టి మనము new social laws frame చేసుకొనవలసియున్నది.

శీల—Quite right. We have just enough religion to make us hate but not enough to make us love another. Brother మా జీవితముల పరమావధి !

రావు—Educate అయి, మోసము, అసత్యము principle గా చేసుకొని పుష్కలముగ ధనము సంపాదించుకొని beautiful buildings కట్టించుకొని, western life enjoy చేయుచు, పాప మనుశబ్దము స్వప్నమునందైన స్మరింపక స్వేచ్ఛగ నభీష్టభోగంబులనుభవించి, చచ్చిపోవలయును. దేవుఁడూ నై గురువూ నై. This is our main object.

శీల—(ఆనందమున) Quite so. రాజ్ బాగులో పనికిరాకపోయినను, సంఘసంస్కరణమునందు నీ తెలివితేటలద్వితీయములు.

రావు—(తలవూఁచి)

సీ. విధవాంగనలకుఁ బెండ్లి విధేయమని తమ విధ
వ కుమార్తె పెండ్లి సల్పంగరాదు
వృద్ధురాల్గాని కన్యకుఁ బెండ్లి తగదని
చిన్నపిల్లకుఁ బెండ్లి సేయవలయు
కులవిచక్షణలేక కుడుచుటొప్పునని
కులహీనులతో నింటఁ గుడువరాదు
బ్రహ్మమతావలంబక శిరోమణినని
యింట పూజలకు నో రెత్తరాదు

గీ. పైని నటనవేరు హృదయ భావంబు వేరు
పలుకఁబడివేరు చేసెడు పనులు వేరు
ఆత్మలాభాను సరణ కార్యప్రపంచ
సర్గచతురాననుండు సంస్కర్తవినుమ.

(ఆలోచించి) మురళీధరుఁడు వచ్చినాఁడా?

శీల—మెయిలులో వచ్చినాఁడు.

రావు—మన మనుకొనిన ప్రకారము, నేను ముందుగ రుక్మిణి చెంత కరుగుచున్నాఁడను. మురళీధరుని నీ యత్తగారింట దోడ్కొనిరమ్ము. (నిష్క్రమించును)

శీల—(ఆలోచించుచు మఱియొక పైపునకు నిష్క్రమించును).

(తెరనెత్తుటతోడనే రుక్మిణి పడుకగదిలో ప్రవేశము)

రుక్మి—(పూన్పుండి శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమును చదువుచు మూసిపెట్టి క్రిందఁబెట్టి చేతులు జోడించి)

సీ. అర్ఘ్యంబు నీకిదే యఖిలలోకారాధ్య
పాద్యంబు నీకిదే భక్తవరద
హారతియిదిగో! వేదాంత మార్గవిహార
తాంబూలమిదిగో సత్యస్వరూప
మధుపర్కమిదిగో! బ్రహ్మజ్ఞానగోచర
యుపహారమిదిగో మహోజ్వలాత్మ
సేవాంజలిదిగో! సంసృతిబంధన విదూర
యోటికోళ్లిదిగో! త్రయీవిధేయ

గీ. యవ్యయానంద సవ్య సౌధాంతభాగ
భక్తికాంచన రచిత ప్రభాసమాన
హృదయ సింహాసనంబున నిలుఁడవయి
పలుకునీమూర్తికిదె యభివందనంబు.

ఓదీనావనా? గోపాలకృష్ణా? ఆపద్ధారకా? త్రికరణశుద్ధిగ సత్యమేపల్కు-
గుదును. సత్యమే స్మరింతును. నీసత్యస్వరూపమే ధ్యానింతును. తండ్రీ! ఈ
దీనురాలిపై నింకను దయరాదా? నాప్రాణభర్తను గండ్లకుఁ జూపింపవా?
ఈకోడరికపు యమబాధ నెంతకాల మని భరింతును. వంటలక్కలచే
బావిని త్రోయించిరి. నదిం ద్రోయించిరి. గరళపాత్రలు పెట్టించిరి. భర్తను
కంటితో జూడనీయరు. మాటలాడనీయరు. ఒక్కసారి నాప్రాణనాథునిఁ
గండ్లార జూపి, యీపసుపుకుంకుమతో నాపెనిమిటిచేతులమీద నేసన్నిధిం
జేర్చుకొనుము. కరుణాసింధూ! గోపాలకృష్ణా? గోవిందకృష్ణా? గోకుల
కృష్ణా? దిక్కుమాలిన దీనురాలను. నీవు దప్ప నాకిచ్చట నెవ్వరు దిక్కు.
(అని నిద్రించును)

[వకీలురావు ప్రవేశము]

రావు—(జేబులోని యుత్తరము దీసి రుక్మిణి ప్రక్కనున్న పుస్తకమునందుంచి)
(నిష్క్రమించును)

[యశోదమురళీధరులతో లీల ప్రవేశము]

రుక్మి—(నిదురలో) ఈ దుఃఖ మెంత కాల మని భరింతును. (అని పలువరించును)

లీల—నిద్రలోనైన దానికిఁ బెనిమిటిగొడవ యవసరములేదు. (అని యేమియు తెలియంగనట్లు పుస్తకమునుదీసి యుత్తరముఁదీసి, చదివికొని తలపంకించును)

ముర—ఏమిటది యాకాగితము?

లీల—చదువుకొనుము. నీకే యర్థమగును. (అని యుత్తరమును జేతి కిచ్చును)

ముర—(చదివికొని కోపమున నాలోచించుచుండును)

లీల—అత్తయ్యా? మహాపతివ్రత, మీమనుమరాలి చర్యను జూచితిరా? చర్యలు బయలుపడక పోవు. ఎన్ని దాచగలను. ఎన్నాళ్ళని దాచఁగలను. అదిగో ఉపభర్తవ్రాసినప్రణయలేఖ.

యశో—(తెల్లబోయి చూచుచుండును)

రుక్మి—(దుస్స్వప్నభయంబునఁ దటాలునలేచి కంగారుతో నిటునటు జూచి) ప్రాణ నాథా! ఎప్పుడు వచ్చితిరి? (అని లేచి దగ్గర కేగును)

ముర—(కోపమున) నేనునీకలపుభర్తను గాను. నన్నంటకుము. (అని త్రోచివైచును)

రుక్మి—(నిశ్చేష్టయై నిలుచును)

లీల—ఏమిప్రేమ? ఎంత నంగనాచివే. ఈయుత్తర మేమిటది? (అని యిచ్చును)

రుక్మి—(పుచ్చుకొని జూచి భయమున) అయ్యో? దైవమా? ఈయుత్తరమేమిటది?
(యని బోరున దుఃఖించుచు)

శా. ధర్మాధర్మవిచారదృష్టి యఖిలాంతర్యామి లేడే, సతీ
ధర్మంబింతటి పాపదోహదమె? సత్యంబింత దూరస్థమే
దుర్మార్గంబున కింత పట్టుగలదే? దోషాభిశాపక్రియా
నిర్మాణంబునకింత శక్తిగలదే? నిక్కంబుగా నిక్కలిన్.

యశో—(రుక్మిణిం గౌగిలించుకొని) ఏవంటి మా యిల్లాలు మాయింట నెగ్గగలదా తల్లీ! మన మాటనమ్మ వారనరు? ఏడువకమ్మా? ఏడువకుము.

రుక్మి—(ఎక్కిళులచే మాటఁ జెప్పలేక దుఃఖించుచుండును)

లీల—(కోపమున మురళీధరునిజూచి) నావదినగారిచే, వంటలక్కచే, నానాబాధలు పెట్టించుచుంటివనని వీధిలో నీయత్తగారి యల్లరి. ఇంట నీ భార్య చర్య యిది. ఆ యపనిందలకే విచారింపనా! ఈ యప్రతిష్ఠకే యేడ్వనా నాయనా? నీ భార్యను నీకొప్పగించితి. పెండ్లము నొంచుకొనఁజాలని చవటవైన నీభార్యను దీసికొని నాయింటనుండి లేచిపొమ్ము. అబ్బా! ఈ యప్రతిష్ఠను నేను భరింపలేను నాయనా!

ముర—రుక్మిణీ! నీబాహ్యనటనముచే నిక్కముగ మోసపోయియుంటిమా.

లీల—(తల నూచును)

రుక్మి—(బోరున దుఃఖించుచు)

ఉ. ఆపరమేశ్వరుం డొకఁడె యన్నియుఁ జూచుచునున్న సాక్షి యే
పాపమెఱుంగ, నిన్ను బెడబాపుట కీనెపముల్ ఘటించి నా
కాపుర మీవిధానమున గంగనుగల్పి, భవద్వియోగ సం
తాపధనంజయార్చులను దగ్ధనొనర్పఁదలంచె మత్పతీ!

లీల—(కోపమున) ఎంతకైనఁ దగిన జంతవే.

ముర—

శా. ప్రత్యక్షంబును జూపనెంచి తరుణీ వాపోవుచున్నావు, వై
యాత్యాచారములన్ గ్రహించితిని, సత్యాసత్యముల్గంటి నీ
యత్యుక్తుల్విరమింపు నాజనని నీకన్యాయ్యమూహించి దాం
పత్యంబు న్విడఁబాపఁ బన్నెనన నమ్మన్ నీవు వేజెప్పినన్.

లీల—(సంతోషమునఁ జూచుచుండును)

రుక్మి—(బోరున దుఃఖించుచు) ప్రాణనాథా! ప్రాణనాథా! పాముకాటువలె తల్లి వాగ్విష మెంతలో నీబుద్ధిని మరల్చినది! కొపురమునకు వచ్చినదాది, నన్నే స్వర్గంబుగఁ దలంచి, నామాటనే వరాలమూటగ నెంచి యల్లారు ముద్దుగఁ జూచు నీప్రణయార్ద్రహృదయ మెంతలో కఠినపాషాణసదృశ మైనది! క్షణక్షణానందనిస్సృతంబగు నామాట యెంతలో నిందాగర్భిత మైనది! ఎప్పుడు వత్తువో, ఎప్పుడు వత్తువో యని కండ్లు గాయలుగాయ నీ కొరకు కెదురు సూచుచున్న నాకెట్టి ముప్పు వాటిల్లినది! అయ్యయ్యో! ఇఁక నేనేమిసేతును? ఎట్టి ప్రపంచక మైనది! ఎట్టి దుష్కాల మొదవినది?

సీ. స్తవనీయులౌ హరిశ్చంద్రాది నృపులతో
 సత్యమను శబ్దంబు సమసిపోయె
ధర్మరాజాదులౌ ధాత్రీపతులతోడ
 ధర్మమను వచనంబు తరలిపోయె
ఘనతపోధనులైన మన ఋషీంద్రులతోడ
 విజ్ఞాన తేజంబు వెడలిపోయె
పరమార్థగమనులౌ ద్వాపరజనులతో
 పాపభయంబెల్లఁ బారిపోయె
గీ. అక్రమ మధర్మ మనృత మనార్జవంబు
 దుష్ప్రవర్తన దుర్మార్గ దురితచింత
 నిండిపోయె జగంబున నిశ్చయముగఁ
 జూడ నాబోటులకు నిల్వ నీడగలదె.

లీల—(కోపమున మురళీధరునిఁ జూచి) గ్రుడ్లనొప్పగించి చూచెద వేమిరా?
ముర—(రుక్మిణిం జూచి) తప్పుగప్పికొన నాకండ్ల నుమ్ముఁజల్ల యత్నింతు వేమి?
రుక్మి—(దుఃఖించుచు)
మ. అకటా! యేమని విన్నవింపుదును నాథా! నాకు నీకంటె ది
 క్కెవ్వా రెవ్వారు? మృషాపవాదమున కే నేమందు, నే దోషపా
 తుకనో పూతచరిత్రనో యెఱుఁగవో దోషైకతంత్రంబుఁబూ
 ర్ణకృపాదృష్టి విమర్శఁ జేసి యనదన్ రక్షింపవే ప్రోవవే.
 (యని భర్తృపాదంబులమీఁదఁ బడఁబోవును).

లీల—(రుక్మిణి నావలకుం ద్రోసివైచును)

ముర—(రుక్మిణితో) నీ వగలిఁక జాలింపుము. రైలు దిగి యతాత్తుగ నిప్పుడగదా వచ్చితి. అత్తల కెనురుపన్నుట కోడండ్ర నైజము.

లీల—ఇది యింత జగజ్జంతయని యెన్నడు దలంపలేమురా? నాయనా?

రుక్మి—(బోరున దుఃఖించుచు)

గీ. మూఢురాండ్రగు కోడండ్రు భువినిగలరు
ధనికురాండ్రగు నత్తలు ధరణిగలరు
యింత ఘోరంబుగలదె యేయింటనైన
పాప మీరీతి మాపాలఁబండెగాని.

యశో—(లీలతో కోపమున) భార్యాభర్తల నెడబాపి యెంత యుసురు బోసుకొనుచుంటివే. మాయిల్లాండ్ర యుసురు కట్టికుడుపక పోదే. నీవంటి యత్తలు బ్రతికియుండఁగా కోడండ్రకాపురములు సుస్టుపడవే. అయ్యో! నాకొంప కెట్టి యపకీర్తిఁ దెచ్చుచుంటివే.

లీల—(రుక్మిణిం జూచి) ముక్కుముంగర మొదలు నగలన్నియుఁదీసి ముం దిచ్చట బెట్టుము. ఇచ్చుట కిష్టములేకనా యీయేడ్పు. (అని నగలెల్లఁ దానే యొలిచికొని మురళీధరునిఁ జూచి) ఆవలను గెంటక యింకను నాలోచింతు వేమిరా?

ముర—(కోపమున) రుక్మిణీ! నాయింట నీవరగడియ యాగుటకు వీలులేదు. ఎచ్చటి కేగెదవో పొమ్ము.

రుక్మి—(దుఃఖించుచుండును)

ముర—(కోపమున) ఇంకను పోవా? (యని గెంటును)

రుక్మి—(క్రిందబడి దుఃఖించుచు)

మ. భవదాశ్లేషమునందు గాత్రము, భవద్వాక్యంబులం గర్ణముల్
భవదాస్యంబున నేత్రయుగ్మము, భవత్పాదంబులన్ దృష్టియున్
భవదాకారమునందు చిత్తముఁగదా ప్రాణప్రియా! నాకహ
ర్దివ మీతుచ్ఛతరాభిశాపహృదయోద్వేగంబుఁ బాపంగదే.

(యని బోరున దుఃఖించుచు లేచి) ప్రాణనాథా! (యని నమస్కరించి లీలం జూచి) అత్తయ్యా! సెలవు. (అని చటాలున యశోదం గౌగిలించుకొని) అమ్మమ్మా! నాకొంపురము పడిపోయినది. మీకందరకు దూరమైపోవుచున్నదాన.

యశో—(దుఃఖించుచుం గౌగిలించుకొని) అమ్మా! దుఃఖింపకుము. నేను బ్రతికి యుంటినా, నీకొంపురము నుస్టుపడకపోదు. (అని రహస్యముగ) సుబ్బమ్మనంపు తోడుగ నిచ్చెద. పుట్టినింటి కేగుముతల్లీ!

రుక్మి—(భర్తం జూచుచు నిష్క్రమించుచు) నాథా! నాథా! సెలవా? సెలవా! (అని నిష్క్రమించును)

లీల—(మురళీధరుని జూచి)

గీ. ఆంగ్లవిద్యావివేకరహస్యభూమి
ప్రకృత నవనాగరికతా ప్రభావచరిత
ప్రణయమధుపూర్ణ మోహనప్రసవవల్లి
నీకుఁ బెండిలి సేతుఁ దండ్రీ క్షణమున.

మగవాడు మల్లెపువ్వు. ఎన్ని పెండ్లిండ్లయినఁ జేసుకొనవచ్చును. మీ సిగపూవుఁ ద్రుంచువారవరు! అందులో మనమైశ్వర్యవంతులము. మనమందర నోర్తువారవరు? శనివదలినది. ఏడ్చినపో మహోదర్త గిరగిరద్రిప్పి పారచేయుదము. మనకు లెక్కమిటి?

(తెరలో బిగ్గరగ కేక) అమ్మగారూ! మంగుకొర కెవ్వరో వచ్చినారు.

లీల—(విను) ఆఁ. వచ్చుచున్నాను. (అని నిష్క్రమించుచుఁదనలో)వియ్యపురాలి మీఁది కసితీఱినది. నాకుఁ గావలసిన దదియే. (యని నిష్క్రమించును)

ముర—(విచారమున నాలోచించుచుండును)

యశో—(ఇటునటుఁ జూచి) వెళ్ళినదియా? (యని మురళీధరునితో) నాయనా! నీవు నాచిన్నకొడుకుకుమారుఁడవు. నాకు మనుమఁడవు. ఈచిలుకతల్లికి దత్తుఁడవు.

ముర—దత్తతల్లి తల్లిగాదనెదవా?

యశో—(తెల్లబోయి యిటునటుఁ జూచి) అదిగాదురా! (యని యేమియో చెప్పబోవును)

ముర—ఆదత్తహోమమేమిటి? ఆమంత్రార్థము లేమిటి? శాస్త్రధర్మదృష్టిచే నామె నాకుఁ దల్లి.

సీ. పావనంబగు మాతృపదపూజయుండంగ
దేవాలయములకుఁ బోవనేల
జననీపవిత్రపదక్షాళనోదకముండ
తీర్థయాత్రార్థమై తిరుగనేల
యిహపరంబిడు జనయిత్రిపూజనముండ
దేవతార్చనలపై దృష్టియేల
శుభఫలార్థదమౌ ప్రసూసిదేశంబుండ
నపవర్గచింతనాయాసమేల.

గీ. సతత మాత్రభివందన వ్రతమయుండ
దానధర్మాధ్వరములపై తలపులేల
అవధిఁబడి తెచ్చి పెంచినయమ్మయుండ
సుతునకుం గొల్వ నితరదైవతములేల.

యశో—దత్తతల్లినిఁ గన్నతల్లివలె గౌరవించుట ఏయట్టి సుగుణవంతునకులక్షణమే గాని, పతివ్రత యగు భార్యను తల్లిమాటనమ్మి యింటినుండి గెంటివైచుట మాత్రము, మహాదోషకార్యము రా నాయనా!

ముర—(బొమలుముడుచుకొని పెడమొగము పెట్టుకొనును)

యశో—(మురళీధరునిఁ జూచుచు) నాయనా! నాబోటి ముసలిదానిమాటలు మీకు రుచింపవు. మానోళ్ళూరుకొనవు. పెండ్లము విషముఁ బెట్టినదని, వ్యభిచరించినదని మిషబెట్టి తల్లులు చెప్పిన నల్లల్ల శరభా యని యగ్నిసాక్షిగ వివాహమాడిన ధర్మపత్నుల నావలకు గెంటవలసినదే! భార్యయనిన గోడుగుపై బిళ్ళయుఁ, గాలి జోడు ననియా మీయభిప్రాయము. మేము పురుషులమధికారమున్నదను గర్వమా, ధనవంతులము నోటికివచ్చినట్లు చెప్పినఁ జెల్లునను ధైర్యమా. మీవలెనే మీభార్యలు గారాబమునఁ బుట్టిపెరిగిరి. తల్లి నట్టింటికెట్లువచ్చినదో, భార్యయు నట్లనే వచ్చినది. ఇంటిగుట్టు రెండవ చెవినిఁ బడకుండ నిద్దతికిం దగిన గౌరవమిచ్చుచు సంబాళించుకొనఁజాలని యబ్బాయిలకుఁ బెండ్లిండ్లెందులకురా నాయనా? ఆత్మస్వాతంత్ర్యము, న్యాయాన్యాయపరిజ్ఞానము లేనప్పు డీజన్మముల ఫలిత మేమిరా? ఇంత

మంది జనమున్నారు. సర్వవిధముల నచ్చినభార్య యేపురుషునకు దొరికినదో యన్నివిధముల నచ్చినపెనిమిటి యేస్త్రీకి దొరికినాడో, రహస్యముగ నడిగి చూడుము.

సీ. సరసురాలికి వట్టిచేవట దాపురమౌను
    వయసులాడికి ముదివఱఁడు దొరకు
గుణవంతురాలికిఁ గుటిలుండు సిద్ధించు
    మోహనాంగికిఁ గొండ్రముచ్చు వచ్చు
శాంతురాలికిఁ దామసపుగరాసు లభించు
    సత్కృశాంగికిఁ గబంధుండు సేరు
జాణకొక్కెడ శుద్ధజడుఁడు దగురును మద
    వతికి రోగిష్టుఁడు ప్రాప్తమౌను
గీ. ఒప్పునను కూల దాంపత్య మొసఁగనట్టి
బ్రహ్మ యసహాయదుర్బుద్ధి ఫలమొ లేక
పాపముగుదొంటి వీరి పూర్వాఘలంబొ
యిలఁ గులస్త్రీల ప్రారబ్ధమేమొ! యకట!

ఇంటియే పెట్టెపుట్టెతమని లోకమునకు జంకి. పరువు మర్యాదలకు వెఱచి యెట్లనో సరిపెట్టుకొని గృహస్థులు సంసారయాత్ర సాగించుకొనుచున్నారు. ఇంత ఘోరపు మెచ్చుటను జూడలేనురా నాయనా! ఇంత పాప మెచ్చుటను పంచపోలేనురా బాబూ! భార్య పనికిరానప్పుడు వేరొకాడి. పోసికొనిన కట్నలాంఛనములు పనికివచ్చునుగా బోలు! నగలొలిచుకొని గెంటుదురా? మీయబ్బసొమ్మా! పరువుమర్యాదలు జూడని పశువులకు దబ్బ పావనము. వదలిపెట్టినను మనోవర్తియైన వచ్చునని వాంఛించు వర్గాభిమానశూన్యులు, కక్కిన కూటికి కొడఁబడు గృహస్థులుఁ బిల్లమీఁదఁ బిల్లనిచ్చుటకు సిద్ధముగ నుందురు మఱల వివాహమాడెదరు వీరికేమి? క్రొత్తపెండ్లము, క్రొత్త ముచ్చట్లు. నాయనా! చిరకాలజీవులై, భూమిమీఁద నుట్టగట్టుకొనియూగ దరురా. ఈమూన్నాళ్లముచ్చటలో, భార్యలను దుఃఖపెట్ట యపకీర్తివడి, యిహపరదూరులమగు బెంగులకను జ్ఞానము మీకుండదు. ఔను, అన్నివిధ

ముల. నాడుపిల్లల కవస్థగాని, మీకేమినాయనా? విధవలుగాక, ముత్తైదువలు గాక, స్వాములవార్ల భార్యలవలె, మీజీవములకుసూరుమనుచు, బ్రతికియున్నంత కాలముం, బుట్టినిండ్లంబడి మీ భార్యలేడ్చుచుందురు. ఈయాడుపిల్లల పెండ్లిండ్ల కోసమాస్తులనమ్మికొని, పకీరులై, యీయాడుపిల్లలనింట బెట్టుకొనియ త్తమామలు నిగకుళ్లుచుందురు. మీకేమి? అనుగ్రహమువచ్చిన మనోవర్తి పారవైచెదరు, లేకున్న వ్యతిరేకవాదన. పాపమా పుణ్యమా? మీదావాలను జూచి, మీ వాదనలం జూచి, వకీళ్ళు వెనుకనుండి నవ్వుకొనుచున్నారురా! ప్రజలు దూషించుచున్నారురా! బంధువులు మొగములనుమియుచున్నారురా! అయ్యయ్యో!

సీ. అడిగిన ద్రవ్యమీయక యున్న నత్తింట
నాలినివిడుచు చండాలుండొకండు
అరసంచి గదిలోని కందీయకున్నచో
నిద్రింపనీడు దరిద్రుండొకండు
అత్తింటికపగను జూలాలినాలింద్రోలి
తనబిడ్డగాదను ద్రాబయొకండు
ఏకాంతమీయక నాలినేలం బెండ్లినొనర్చు
కొందని బెదిరించు క్రోతి యొకండు
గీ. కయ్యములమీద కోప మివ్విధులం జూపు
అమ్మనాన్నయుం జెప్పిన ట్లాడుమంత్రి
సదివినాంగు బిత్యో, యొమ్మొ సదువు లెందు
కేడ్వనా లోక విజ్ఞాన మెడలినపుడు.

(కోపమున నిష్క్రమించుచును) ఈబుల్లినా మనలసునే డేమా గడియాకు వివాహము గడియగడియకు క్యాంపుకాటే. (యొను నిష్క్రమించుచును)

మర—(ఆలోచించి తల నూచి లేచి మెల్లగ నిష్క్రమించుచును)

ద్వితీయాంకము.

[లీల మందిరము. మురళీధరుడు ప్రవేశము]

ముర—(విచారమున)

మ. భగవద్దత్తధనంబుతో గృహమునన్ భార్యాసుఖోపేతుఁడై
తగవుల్లేక ప్రశాంతవృత్తి దినముల్ దాటించు భవ్యద్వయా
తిగుడే సూ చరితార్థజన్ముఁడు. ధరిత్రిన్వాని గేహంబె దే
వగణప్రీణిత మవ్యయ ప్రమదశోభాస్థానమూహింపఁగన్.

Domestic happiness is the end of all our pursuits and the common reward of all our pains. (ఆలోచించి తల నూచి) సంసార సుఖము నేను పెట్టిపుట్టలేదుకాబోలు ! లేకున్న మఱల నాతల్లి పట్టుబట్టి యీరెండవ వివాహ మేల యొనర్చినది? (ఆలోచించి) Enlightend, up to date views గల Educated girl కావలయునని మురిపెముపడి వెతకి వెతకి తీసికొనివచ్చి వివాహ మొనర్చినది. ఆమె యాజ్ఞ శిరసావహించుట నా విధ్యుక్తధర్మము. కాని యీరెండవభార్య యిట్లున్నదేమి? మూఢురాలుగాదు, Inter చదువుకొనుచున్న విద్యావతి. (ఆలోచించి) అత్తగారనిన నణఁకువ, భర్త యనిన భయభక్తులు గనుపింపవేమి? ఇది విద్యాఫలితమా? Education నెన్నఁడుదూషింపరాదు. ఆంగ్లవిద్య స్త్రీలకుస్వాతంత్ర్య జీవనోపాధి గల్పించి, యాదర్శప్రాయులఁ జేయుచున్నది. (ఆలోచించి) ఈసుగుణము లేల యలవడినవి (ఆలోచించి) పరిష్కృతవిద్య స్వమతకులాచార ధర్మముల నేర్పి, నైతికభావనిర్మాణ మొనరింపఁజాలకున్నది. అందువల్లనే, మనోవృత్తికిఁ జదువుకొనిన చదువునకు సంబంధ మగుపడదు, పైడ్రెస్సు వేరు. మనోవృత్తి వేరు. విద్యాధిక్యతనుబట్టి status నుబట్టి, గౌరవ ముదయించినను, పరిచయము గలుగుట తడవుగఁ బరమాసహ్యత జనించుచున్నది. Honesty, Sincerety యగుపింపదు, వకీలురానే నిదర్శనము. No villain like the concientious pillain. (ఆలోచించి) Educated class లో meanness ఏల యుదయించినది? స్వమతకులాచారధర్మముల విడిచి పరదేశీయాచారధర్మముల Imitate చేయుటచేతనే యీస్వభావము లేర్పడినవి.

(ఆలోచించి) జీవనోపాధికొఱకు కన్యావిద్య నేర్చుకొని నంతమాత్రమున నిజ కులాచారధర్మముల విడువవలయునా ? (ఆలోచించి) కూడదు. కూడదు. ఏల imitate చేయుచున్నారు ? సంఘదౌర్భాగ్యత. slavish mentality. ఆంధ్రులు Imitators.

[లీల ప్రవేశము]

లీల—(మురళీధరునిం బరికించి చూచుచు వచ్చి) నాయనా ! What's the matter with you? Electric Current వలె active గ నుండెడివాడవు అహర్నిశము లీయాలోచన మేమిటిర? నీకేమి లోటురా ?

ముర—(విచారము) అదృష్టమే లోటు.

లీల—(ఆలోచించి) ఈ New wife నీకు విధేయురాలుగ లేదను విచారమా ?

ముర—(విచారమున) కౌను. నాగృహనాటకరంగమున నాపాత్ర కెట్టి యనౌచిత్యము పైబడినదను విచారము.

లీల—ఈగృహకల్లోలముచే నీకేగాదు, నాకును మతిబోవుచున్నది. దానిపట్టుదలయే దానిదిగాని, చెప్పినట్లు వినదు. కొత్తజీవి ప్లీడరీ వలయునట. డబ్బు కావలయునట. ప్రయాణప్రయత్నము మీందనే యున్నది. మాటాడిన, మీందబడి పోవుచున్నది. కోరికోరి కొఱవినిం దెచ్చుకొంటి నేమిరా నాయనా?

[మురళీధరుని ద్వితీయభార్య సుందరి కంట్లకుం గాళ్లకు సోగ్సు దొడిగికొని, యెడమ చేత బుస్తకము బుచ్చుకొని, దొరసాని వేషముతో కుడిచేత బ్యాగు బట్టుకొనుచుం బ్రవేశము]

సుంద—Well, Madam ! నా marriage యీ vacation లో వచ్చినది గనుక సరిపోయినది లేకున్న నాకు Attendence చాలదు. రేపు College Re-Opening. Morning mail న కేగితీరవలయును.

లీల—(బొమలుముడిచికొని) వివాహితయైన యాడుపిల్లకు Education అవసరము లేదు

సుంద—Mother-in-law does-not remember she was once a daughter-in law. మీవలెనే, నేనును Doctry bass అయి Public life enjoy చేయవలయునని నాయభిలాష. చదువు మానుకొమ్మని నిర్బంధించుట మీబోటి educated people కి తగదు. నేను బి. యే. ప్యాసగువరకు, చదువక మానను. మా uncle వకీలురావుతో ని Condition చెప్పియే యీ Marriage చేసుకొంటిని.

ముర—(భార్యనుఁ జూచుచు)

గీ. నిత్యజీవనమున గృహకృత్యమందు
భర్తృసాహాయ్యమునకుఁ దోడ్పడఁగజాలు
నాంగ్లజాతీయవిద్య కన్యలకుజాలు
ప్యాసుజేసిన వింటర్ సెబాసు చాలు.

సుంద—(పరిహాసముగ) ఈ 20th century లో నిటువంటి యభిప్రాయములు గల Graduate ఉండడని నానమ్మకము. పురుషులతో సమానమగు Status రావలయుననిన స్త్రీలకు College education ఉండితీరవలయును. లేకున్న Freternity, equality and liberty పూర్తిగా Hindu ladies కి రావు

లీల—(కోపమున) Equality కిర్రము నిర్లక్ష్యము, పెంకితనము గాబోలు.

సుంద—అది స్త్రీ స్వభావము. దానికి దీనికి సంబంధ మేమిటి?

లీల—(కోపమున) ఏమిటీ స్వాతంత్ర్యము?

సుంద—That's the liberty every educated woman demands.

లీల—(కోపమున) ఇట్టి స్వాతంత్ర్యమా మేము కోరుచున్నది?

సుంద—ఆస్వాతంత్ర్య ఫలము మీబోటి మహిళాభిషక్కులకుఁ దెలియునుగాని, విద్యాభ్యాసమొనర్చుచున్న మాబోటి యువతుల కెట్లు తెలియును? Well, Madam? పట్నమున నాను సొంత ఖర్చు బాపతు 200 ల రూప్యముల ఋణము గలదు.

గీ. ఆతతాయుల, చేకత్తి కోతకంటె
సదనచరదుస్సహానలజ్వాలకంటె
ప్రాణపవనోగ్రమోదూర్భూత బాధకంటె
బాధకరము ప్రజాఋణబాధ తలఁప.

You know debt is the worst kind of poverty. Pressure ఎక్కువగనున్నది. Please make it ready.

ముర—(ఆశ్చర్యమున) సుందరీ! నీకు రు 200 ల యప్పు గలదా?

సుంద—Husbands wonder why their wives are so expensive, wives wonder why their husbands are so pensive.

ముర—(తలనూచి భార్యం జూచి)

గీ. శాంతము హుళక్కి స్వేచ్ఛ మత్సరము ఘనము
తామసము హెచ్చు తొందర దారుణంబు
భావిఫలచింతనంబు నిష్పచ్చరంబు
చదువునేర్చిన యిటువంటి చానకరయ.

సుంద—అమ్మపోలికయే భార్యకు వచ్చినది. తప్పులేదు.

ముర—(లీలం జూచి) అమ్మా! ఇంత civilised independant views గల భార్యను భరించుట కష్టము, కష్టతరము, కష్టతమము.

లీల—(విచారమున) నాయనా! అందరు నిట్లనే యుండిరా? ఇదియొక Type నాపాపమే యిట్లుపండినది. భయములేదు, భక్తియులేదు. (కోడలినిఁ జూచి కోపమున) భర్తకుఁ బనులు పురమాయించుట. నీయుద్దేశమున భర్తయనఁగా నౌకరనుకొంటివిగాబోలు.

సుంద—An obedient lovely wife commands her husband తప్పా? నా నోసటనే ప్రాద్దువొడిచినదియా?

సీ. గ్రాడ్యుయేటైనట్టి కనకమ్మప్రియభర్త
ప్రతిదినం బిడ్లినుప్మాలఁదెచ్చు
యఫ్యయ్లదివినట్టి యంబికానాథుండు
తలదువ్వి సిగజుట్టి తిలకముంచు
బియ్యేలునకుఁ జేన్న వెంకాయిపెనిమిటి
జెడయల్లి పూవులు ముడుచుచుండు
యెమ్మెపాసయిన రాజేశ్వరీ హృదయేశుఁ
డనుదినంబును జెప్పు పనులుసేయు

గీ. కమలమగఁడెల్లి రాత్రిపంకాగ్రహించు
ప్రమదభర్తృఁ డింట రింటను వంటసేయు
భర్తలాంధ్రకుఁ దగ సాయపడుటకూడ
తరువు తక్కువె? సేవకత్వమె? తలంప.

తా నెట్టి మహోద్యోగియైనను, Europeon, ముందు wife ను గౌరవించి భార్యా జ్ఞానవర్తియై మెలంగుచుండుటలేదా ? Graduates మని యుప్పొంగుటయేగాని, Western civilisation యొక్క యాచక్కని principles అర్థము గానందుల కెంతయు విచారించుచున్నాను,

లీల --(కోపమున) Let not your tongue runaway with your brains నీవిక చదువుకొనవద్దు. నీకు దమ్మిడీ నీయను Nonsence!.

మురా—There is sense in her sentences but the sumtotal is nonsence

సుంద—(లీలను జూచి) మీతో నాకు సంబంధములేదు. (అని భర్తం జూచి) నీ యుద్దేశ మేమి ?

ముర—నాతల్లి యుద్దేశమే నాయుద్దేశము. ఇకఁ జదువఁగూడదని నామతము.

సుంద—ఒకరియాజ్ఞానువర్తినినై యుండుట నామతము గాదు.

ముర—(వెలవెలబోయి చిఱునగవున) సరి. ఇంకేమి ?

సుంద—(కోపమున) తల్లి యెట్లు చెప్పిన నట్లు గంగిరెద్దువలె తల నూచు Graduate నకు భార్యగ నుండుటకంటె, స్వతంత్రజీవనము మాబోంట్లకు సుఖదాయకము. ఓ. కే.

ముర—అమ్మా ! నీయభిలాషసిద్ధించినదియా ? నీవు కోరి తెచ్చికొనిన, కోడలి, Up to date civilsied views గమనించితివా'

లీల—(ఆశ్చర్యమున నిట్టూర్పుఁబుచ్చుచు) ఏమనను, అత్తగారిపోలికయే కోడలికి వచ్చినదని నాపటము నానెత్తినే గొట్టుచున్నది. దానినోటికి తలుపా ద్వార బంధమా ? (యని కోడలిం జూచి కోపమున) మాయబ్బాయికి మళ్ళీ పెండ్లి సేసెద జాగ్రత్త!

సుంద—నీయబ్బాయికి మీరు మళ్ళీ పెండ్లిచేసినయెడల మఱల మేముమాత్ర మెందుకు మళ్ళీ పెండ్లి జేసుకొనగూడదు ?

లీల—(కోపమున) భర్తనువదలిపెట్టిన యిట్టి రాలుగాయిని నెవరు పెండ్లి జేసుకొనునబ్బా ?

సుంద—ఇద్దరుపెండ్లాముల వెడలగొట్టిన యిట్టి Bad coin న్ని పెండ్లి జేసుకొను స్త్రీరత్న మెవరమ్మా ?

లీల—(కొడుకుం జూచి పులిమీదఁబుట్ర. ఈకోడలు నాకెక్కడ సంప్రాప్తించినదిరా ?

ముర—అమ్మా ? కోరికోరి తెచ్చికొంటివిగదా ?

సుంద—ఓ. కే. Well, Lady Docter, good bye! So called temporary husband fare well.

లీల—జీవితమున్నంతవరకు మఃఖించెదవుసుమా. ఆనక మాయింట దాసిగా నుండెదనని కాళ్లమీదఁబడినను, గుమ్మమెక్కనీయను. దూరదృష్టి నాలోచించుకొని జవాబిమ్ము. Haste is waste.

సుంద—(నిష్క్రమించుచుఁ దనలో) ఈవిశాల విశ్వప్రపంచమున జనించిన ప్రతి ప్రాణికి స్వాతంత్ర్యము జన్మహక్కు, మాతలిదండ్రులు కన్యాప్రదానవేళ మాతోపాటు మాజన్మహక్కగు స్వాతంత్ర్యమును గూడ ధారవోసిరా? మాయాత్మస్వాతంత్ర్యగౌరవములను మేముకళ్యాణవేదికలపై బలిపెట్టుటయా! అట్టిటి కోదండ్రపైనంతమాత్రమున మేము బానిసలమా?

సీ. శారదాచట్టంబు శౌరిచక్రముభంగి
కన్యలకా వెనువెంటఁ గాచువేళ
ఆంగ్లవిద్యాభ్యాస మనదలకు జీవ
నోపాధినూటిగా జూపువేళ
అల వితంతూద్వాహ మతిదుఃఖజలధి త
పించుదీనలను రక్షించువేళ
స్త్రీసంఘముల నుద్ధరింప సంస్కర్తలు
స్థిరదీక్ష ధైర్యంబుఁ జెప్పువేళ

గీ. సేతుశీతనగాంతర భూతధాత్రి
స్వేచ్ఛస్వేచ్ఛయటంచు ఘోషించువేళ
నాదు స్వాతంత్ర్యతేజం బణంపఁదలఁచు
వీరిఁ గన నవ్వు వచ్చెడు వింతరీతి.

ఓ విద్యాధికసోదర సోదరీమణులారా?

సీ. చెయ్యనవిడియాకు చేట్టమేర్పడకున్న
మాదుఃఖముల కింక మరువుగలదె
తండ్రియాస్తిని మాకుఁ దగు హక్కు లేకున్న
నిట్టివేళలయం దికేదిదారి

ఆంగ్లేయవిద్య మే మభ్యసింపకయున్న
నీదాస్యదుఃఖాబ్ధి నీదఁగలమె
ఉద్యోగములను మేమూతఁగాఁగొనకున్న
నిట్టికాపురములం దేది తెరవు

గీ. పానసఁ(ఫ)బానిసలరీతిఁ బరగుకంటె
స్వేచ్ఛదొరఁగి ధరిత్రి జీవించుకంటె
స్వచ్ఛశీలంబుతోఁ గులాచారసరణి
వదలక యొగస్యకలమారు బ్రదుకఁదగదె.

ఓ. కే. (యని రిప్వాన విష్క్రమించును)

లీల—(విచారమునఁ దనలో)

గీ. ఉన్న దెల్లముఖంబున నుచ్చరించు
గట్టివాయు యుపద్రవకారిగాఁడు
గుట్టుగనరాని నాల్క ముచ్చు కొంపదీయు
శాంతరసనిమ్న గంభీర జలధిభంగి.

Selfish fellow. Row నాచే జల్లఁగ నెంతపని సేయించినాఁడు. ఇకేంను లను? అతని మాయలో బడిపోయినాను. అహా?

గీ. ఎల్ల వారికి శకునంబు లెల్ల బలికి
బల్లి తాబోయి కుడితిలో బడినరీతి
నొకరిననసేల తా జేసియున్న పసికి
వెనుకఁ జింతించు టెంతయు వెఱ్ఱిదనము.

అనునార్యోక్తినిశ్చయము. (తలపంకించి) All that glitters is not gold. బంగారమువంటి కోడలిని వెడలగొట్టి వజ్రమనుకొని గాజుపెంకును దెచ్చుకొంటిని. ఈనవనాగరికతా స్వరూప యారుక్మిణినే యుత్తము రాలని పించినది.

ముర—(లోనలో) She is adorned amply that in her husbands eye looks lovely. The trust mirror that an honest wife can see her beauty in. A man's best fortune or his worst is his wife. A wife is the peculiar gift of heaven.

గీ. దాంతి గుణశాంతిశీలయౌ ధర్మపత్ని
యుక్కరందీర్చనట్టి ప్రత్యక్షధనము
తలచి చూచిన నీపదార్థద్వయంబె
పురుషునకుఁ బ్రాణమిత్రులీ భూతధాత్రి.

[డాక్టరు లతీఫు ప్రవేశము]

లతీ—Good morning లీలా! Good morning మురళీధర్. (అని యిరువురి ముఖములం జూచి) What's the matter? You look grave.

లీల—ఏమున్నది? గృహచ్ఛిద్రము. జ్ఞానపని యేమైనది,

లతీ—మన మనుకొన్న మెంబర్లని మాట్లాడావా ?

లీల—ఆయూరువోట్లు నీకుఁ దప్పక వచ్చితీరును. మాట తప్పరు. Promise చేసినారు.

లతీ—Promises లాభంలేదు. ఓటుకూ 2 వేలు యిప్పించడానికి వకీలురావు యేర్పాటుచేశాడు. ఎట్లాగో మాయచేసి వీరన్న కిప్పించేస్తాడు. 3 వేలు యిస్తామని వేలంపాట పెడ్తేగాని మనవేపున కసల్ తిరగరు.

లీల—Yes. అట్లనే చేయుము.

లతీ—(ఆలోచించి) ఈ Election Campaign కి 3 నెలల్ నుంచీ యీ జెంట్లకోసం మెంబర్ల కోసం, జల్సాల్ కింద మారువాడీల్ వద్ద అప్పుల్ తెచ్చి విరజల్లేశాను. నా ఆస్తికి తెచ్చిన ఋణాన్కి బరాబర్ అయిపోయింది. ఇంకా నాకు దమ్మిడీ ఋణం పుట్టడంలేదు. నన్ను మట్టి చేయాలని పంతంబట్టి వీరన్నను నాకు పోటీగా నిలబెట్టి మంటల్ మంటల్ పెంచి కొంపల్ కొంపల్ గూల్చిస్తూ, (పండ్లు పటపట గొరుకుచు కోపమున) ఆవిలన్ రావు Election యుద్ధం నడిపిస్తున్నాడు ఇన్ని వేలూ తగల్ బెట్టి మద్దరంగంలో, యిప్పుడు, వెనక్కు డితే నలువురు నవ్వుతారు. ఏమి చెయాలా?

లీల—(మురళిం జూచి) నాయనా! మేనకోడలు సుందరిచే దమ్మువానననిపించి, ఋణాత్ముణ డబ్బడిగించి. యెదురుత్రిప్పి, యింటనుండకుండజేసినాడు. మనము stand

చేయించిన యమాయకుండగు నీడాక్టరు లతీఫు నిప్పుడు గంగలో గల్పుటకు పద్మవ్యూహముం బన్నినాడు. మనము తప్పక యావకీలురావునకు శృంగ భంగ మొనర్చితీరవలయును.

ముర—(కోపమునందలనూచి) Doctor! We promise our help at any risk. Try earnestly.

లతీ—Thank you. (అని మురళీధరునికిమాత్రమే Shake hand నిచ్చును)

లీల—(చిఱునగవునం జూచుచు) డాక్టర్ !

గీ. రావు చేవులు పీకన్న వ్యాఘ్రమును గని
కంగకను మెన్ని వేల్పైన కన్నుపెట్టి
క్రీడగీటిని దలపూవు నాడకుండ
నిన్ను ప్రెసిడెంటుగ సీటుపై నిల్పుదాన.

లతీ—(ఆనందమునం జూచుచు) Thank you very much.

లీల—మరచిపోయితిని. పంచముల తరఫు మెంబరు సూర్యారావు ont మాట యేమిటి ?

లతీ—ఏజెంటు నాగన్నను పంపించాను. రేపు విూవద్దకు తప్పక వస్తాడు. ఎంతా ఎంతా శ్రమపడ్డాను. అబ్బా! 2 వేలు యెక్కువ యిస్తే తన ఓటు యిస్తా నన్నాడు.

లీల—(తలనూచి యాలోచించుచు) మంచిది. కానిమ్ము.

లతీ—చీరో! Good bye. (అని నిష్క్రమించును)

(లీల మురళీధరులు నిష్క్రమింతురు)

నవయుగము

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము.

(లీల మందిరము)

[నేషనలిస్టు మెంబరు శాస్త్రి ప్రవేశము]

శాస్త్రి—(యాలోచించుచు) మహిళాభిపజ్ఞణి యింట నుండెనా, లేదా?

[లీల ప్రవేశము]

శాస్త్రి—సోదరీ! నమస్తే.

లీల—Hullow! Nationlist member, good morning. వచ్చి యెంతసేపైనది?

శాస్త్రి—అమ్మా! ఇప్పుడే వచ్చితిని.

లీల—Take yor seat there.

శాస్త్రి—చిత్తము. (అని కుర్చీమీఁదఁ గూర్చుండును)

లీల—(కూర్చుండును)

(వంటలక్క టిఫెన్, కాఫీ, మేజాబల్లమీదనుంచి నిష్క్రమించును)

లీల—Kindly take coffee శాస్త్రీజీ.

శాస్త్రి—Oveltine తప్ప నాకు కాఫీ అలవాటు లేదు. క్షమింపుడు.

లీల—Election Campaign యెట్లున్నది?

శాస్త్రి—అమ్మా! మహాప్రళయముగ నున్నది. ధనికు లందరు భస్మమైపోవుచున్నారు.

లీల—మన మంత్రు లీయెలెక్షనులఁగూడ నెత్తివేసినచో ప్రజలకుమహో పకార మొనర్చినవా రగుదురు.

శాస్త్రి—(సంశయమునఁ దల పంకించుచు) నిశ్చయమే.

శీల —British administration is the best and they are the capable gentlemen to administer. Europeans కున్న Honesty Character, Nobility, self sacrifice మన యొద్ద లేదు. Election అగువరకు చేయరాని ప్రమాణములు, చెప్పరాని వాగ్దత్తములు. Elect అగుటతోడనే మహానుభావుఁడు పన్నెత్తి పలుకడు, కన్నెత్తి చూడడు. స్వలాభము తప్ప మన Gentleman కింకొకటి లేదు. మన మహానుభావులా? ప్రజాసంస్థల నిర్వహింతురు! Hopeless.

శాస్త్రి—అమ్మా! అందరు పుట్టుకతోడనే నేర్చుకొనిరా! అనుభవముమీద, క్రమక్రమముగ నాదర్శప్రాయు లయ్యెదరు. దానికేమిగాని, మీ యోటెవరికి నియ్య దలంచిరి?

శీల—మీ పార్టీ కసలే Strength చాలదు. త్రయ, చౌదరీ పార్టీలకుఁగూడ నిలుకడలేదు. To whom I have to give ?

శాస్త్రి—Justice పార్టీ వీరన్నకు మాత్ర మీయవద్దని మా ప్రార్థన.

శీల—(ఆలోచించి) Municipal Chairman you mean!

శాస్త్రి—ఎవరైన నేమి?

శీల—మీ పార్టీ Oats ఎవరికీయ నిశ్చయించుకొంటిరి!

శాస్త్రి—ఇండిపెండెంటు పార్టీకి.

శీల—Doctor Latiff you mean. That's good. ఆతడుపకారశీలుడు, ఉదారస్వాంతుడు. సత్పురుషుడు. Very able man. నా ఓటు మీయిష్టానుసార మతనికే యిచ్చెద.

శాస్త్రి—మంచిది. అదియే మాకోరిక. అనుజ్ఞ.

శీల—(ఆలోచించి) మంచిది. వకీలురావుగారి నొకసారి రమ్మనిచెప్పి వెళ్ళెదరా?

శాస్త్రి—ఈసంగతిమొగనే మాట్లాడుచున్నారు. ఇప్పుడే కలుసుకొని చెప్పివెళ్లెద.

(నిష్క్రమించును)

శీల—Election politics లో నభిమానముంచుకొనిన లాభములేదు. తంత్రమే ముఖ్యము. రావును త్రిప్పినా వీరన్న నిలువడు. Docter Latiff నెగ్గితీరును. దేవాంతకుఁడా వకీలురావును త్రిప్పుటెట్లు? (ఆలోచించి) అతనికి డబ్బే ప్రధానము. He often changes his principles more than shirts.

[వకీలురావు ప్రవేశము]

రావు—(కోరచూపుతో నాలోచించుచు) Good morning. Docter Latiff సాహెబుగారికి Success sure.

లీల—నీకు భయపడి కబురుచేసితినని తలంపకుము. ఎవరి ప్రయత్నము లువారు చేసుకొనెదరు. దానికేమి ?

రావు—(బొమలు ముడిచికొని యాలోచించి) Yes. పిలువనంపిన కారణము?

లీల—Openheart తో చెప్పుచున్నాను. ఎందుకు చెప్పుచుంటినో దూరదృష్టి నాలోచించుకొనుము.

రావు—ఏమిసేయుమనెదవు ?

లీల—వీరన్నను దిగ్విప్పివేయవలయును. That is my humble request.

రావు—ఇదియా నీకోరిక. మంచిది. కాని, ఈయెలక్షనులో నాకేమియు సంబంధము లేదు. లతీఫు వీరన్న లిద్దరు నాకు రెండు కండ్లు. నీవు నాసోదరివి. సర్వేజనాస్సుఖినోభవంతు. అయినను నేను చెప్పిన వీరన్న వినునా ? పట్టుదలతో శివమాడుచున్న నాతని ప్పుడు నాయొక్కనితో నున్నదా ప్రయత్నించెద.

లీల—ఈరెండు వేలుం బుచ్చుకొమ్ము. (అని యిచ్చును) ఏదీ నామీద నొట్టుబెట్టుకొనుము.

రావు—(పుచ్చుకొని) అట్లనే. నీతోడు.

లీల—వట్టిమాట కొట్టుబెట్టుకొనుట దోషమని ఖురాన్ షరీఫ్ ఘోషించుచున్నది.

రావు—తప్పకుండం జేసెడు పని కొట్టుబెట్టుకొనిన తప్పు లేదని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి.

గీ. వారిజాక్షులందు వైవాహికములందు
ప్రాణవిత్తమాన భంగమందు
చకితగోకులాగ్ర జన్మరక్షణమందు
బొంకవచ్చు నఘము బొందదధిప.

యని మాపంచమవేదము మాకు జెప్పుచున్నది. Election బొంకుల కసలే దోషము లేదు. (ఆలోచించి) మీయింటిముంగటకు Car వచ్చిన దెందులకు ?

లీల—నాకుం దెలియదు.

రావు—(తనలో) I see. అది Nationlist party car. (ప్రకాశముగ) లీలా! నీ profession నీవు చూచుకొనక నీకీ Election గొడవెందులకు ? లతీఫు నీకు ప్రియమిత్రుడని నమ్ముచుంటివి. Dog wag its tail not so much in love to you' as to your bread. Mind that. You will reap the Consequence.

లీల—(బొమలు ముడిచికొని) ఆగొడవ నీకెందులకు? నాపని నాకుఁ జేసిపెట్టుము. (అని పేపరు చూచుకొనుచుండును)

రావు—(తనలో కోపమున) ఎంతదానవైతివి? త్రాచుపాముతో జెలగాటమాడుట కుంకించితివిగా? ఏమి! ధనమదోన్మత్తత. నా మేనగోడలు 200 ల రూప్యము లడిగిన నీయవా? B. A. చదువుకొనిన డబ్బు కర్చగునని చదువుమాను కొమ్మందువా? ఎన్నివేలైనను కర్చుపెట్టి డాక్టరు లతీఫును ప్రెశిడెంటు జేసెదవా! (మీసము దువ్వుచు) నీయాస్తిగాను నియుత్తుధనము బోసినను, వానిని ప్రెశిడెంటు జేయగలవేమో చూచెదగాక. ఎదుటపైపున వకీలురావు ప్రతి పక్షముండె కంకణము గట్టుకొని నిలిచియుండ నీవుగాను బ్రహ్మరుద్రాదులకుఁ దరము గాదని యెఱుంగుదువుగాక. ఈరెండువేలను ఫలిత మెను రీమెవోటు నకై వీరన్న నిమెయొద్ద కంపెదగాక. (యని నిష్క్రమించును)

[దెయిర్మెను వీరన్న గారు ప్రవేశము]

లీల—(ఆశ్చర్యమున) What is this? చేర్మెనుగారే వచ్చినా రేమిటి! Good morning.

వీర—సౌబాగ్యవోతీబవ!

లీల—(తనలో) సౌభాగ్యవతీభవ యేమిటి! Nonsence.

వీర—శ్రీయిద్దు కంపల్జరీసేసి. గొనాఁటికి సదువుతున్న ఆడోళ్ళకు ఉద్దోగాలిచ్చి, పెద్ద పెద్ద జీతాల్లోకి పమోసను సేసి, గ్రీన్సు లండన్లోను తెచ్చిన సేగుమేన్ను నేను. సముద్దరం, ఆసముద్దరం కంకింటిగా ముక్కచ్చిగా మోరవాటం లేనుగదా. సిప్పోల్లో ఒక కోలు, మంచిగందంలో ఒక కోలూపెట్టి పెజల సేమంకోసం, కట్టసమోనాసోకారో, సూసి మురనాటియ్యాల. నేనెసుమం టోళ్ళ మూసి తెల్దా? పెపంచానికి బూసెక్రొనికి తెల్దా?

సీ. కొవ్వునెయ్యి బజారుకొట్ల సాయిలిక్కైన
సేరకుండగ నిల్పు సేసినాను
సిట్టుగల్సిన పాల నూళ్ళోకి రాకుండ
సిసలైన కాయిదా సేసినాను
కాపీవాళ్ళ కొట్లోలో కల్తీపనులుసూసి
సిచ్చించి కరకట్టు సేసినాను
లాంతర్ల సిట్టము లాగేసి యీ వేల
ట్రిక్కుదీపాల పెట్టించినాను

గీ. పెసలుగా తారురోడ్లు లేపించినాను
యీదులన్ ముర్కికండ్లు మూయించినాను
పజల కుపకారి యనకీర్తి బడిసినాను
సేరుమేనన్న యీరన్న సేరుమేను.

సమయంవొచ్చింది సాయంసేయాల.

లీల—(బొమలుముడుచుకొని) వచ్చినపని?

వీర—ఆచాయీబుకోసం నిస్కారణంగా డబ్బెందుకు తగలెట్టుకుంటావమ్మా ఎర్రి తల్లీ! మీది నామినేసనుసీటుగందా! నామాటినండి. మీవోట్లా సార య్యాండి. కసంచులిస్తా. ఇదిగో దత్తు. అంతే. (అనినోట్లకట్టతీసి చూపించును)

లీల—(కోపమున) నీవే సాల్వెంటువుగావు. డబ్బుకొరకు కొసకడు వెంబడునుగాను.

వీర—(తెల్లబోయి కంగారుతో బట్టయు పాగయు సద్దుకొని) ఇదేటి! ఆ రావు గోర్లా సెప్పేదేటి? అన్నా! సెడొచ్చిందే యేపారం! ఈయమ్మ వోటియ్యాక పోతే ఇంక నెగ్గనన్నమాటే. ఇంకేటి! గాశారం! ఆంవుగోర సేతులో యీ గడియవొరుకు డుపేసుగా 20 ఏలొశాను. అంతసొమ్మూ డోకడా గొట్టిందన్నమాటే. తలుసుకుంటే గుండె గుబేలుమంటోంది.

లీల—ఇందుకొరకా రావుగారు నిన్నంపిరి? (తలనూచి) నాసలహా వినెదవా?

వీర—నిచ్చేపంలా. అంతకంటేనా? ఇంటాను సెప్పండి.

లీల—రావుగారి గాలి, చూపు. దగిలినంతమేర? హాలాహలజ్వాల లుదయించి పచ్చని కొంపలు భస్మీభూతంబులగు. రావుగారు నిన్నన్ని విధముల భ్రష్టుని జేయకుండ వదలడు. నీకెందుకీగొడవ? ఈ క్షణమున 20 వేలు గల్లిన నీ చేతిలో బోసెద. నీవు తగ్గుము.

వీర—(కోపమున) ఎంతమాట సెలవిచ్చావమ్మా? ఆఁ అంతకంటె అపరదిట్టుందా ఇంక తలెత్తుకుని పెద్దిములో తిరగ్గల్నా? పౌరుసంలేని బతుకు బతికేకంటె, గుక్కెడిజీవణం వొదిలేసి, సత్తేమేలు. ఏగవ డొబ్బు! శాసోతవాఁ? ఆనాడు యీరన్న కాపు పెసిడెంటు గిరీకి నిలమడి, డొబ్బుకోసం కక్కుర్తిపడి, పౌరుసం సంపుకొని, యెనక్కి తగ్గిపోయాడని, సచ్చినాగాని సెప్పుకుంటారే. మీరు తేమ్మలు, మీకు తప్పులేదు. ఇన్నేలని మీరే సెప్పండి. ఇచ్చేత్తాను. ఇదిగో దత్తు. ఏఁ వంటారు. (నోట్లకట్టలు ముందర బెట్టును)

లీల—(కోపమున) ఎన్నిసార్లు చెప్పను?

వీర__(కోపముతో) అంతేనా? ఏటీ? అంతేనా!

లీల__(కోపముతో) అంతియే. ఇక వెళ్లవచ్చును.

వీర__(కోపముతో) మరి గానియండి. ఆపట్టుదలేంటో సూత్తాను. ఆనాడు
పాండవులోర అర్జునుడే సేశాడు. ఈనాడీ యీరన్నే సేశాడు పెగ్గె.

మ. ఇనుడీ, నాదుపెతిగ్గె, లచ్చియినగానీ, ఆస్తి సుద్దాగ పో
యిన పోనీ, ఉప్పుడీ వెలకన్నున సాయేబయ్యనోడింపకే
నెనకంజేసిన, కాపుమీసమిది కానే కాదు. నా పేరె యీ
రన బావర్థుగాదు. కోట సిననూరయ్యకొడుక్కె నేగాదికన్.

(అని నిష్క్రమించును)

లీల__(తలనూచి) ఇంద్రజాల మహేంద్రజాలికుడు, కపటమార్గము డావకీలురావు, వెనుక నిల్చి యాడింపకున్ననో, ఈ సిరిబొమ్మను జూచువారెవరు? (తలనూచి)
It is because of this sort ot people that the Local Boards are destined to be abolished.

(దాపకీలు లతీపు ప్రవేశము)

లతీ__(ఆలోచించుచు) Good morning లీలా!

లీల—Very Good morning. Take your seat.

లతీ__(దూరముగ గూర్చుండి యాలోచనతో) ఏను Promise చేసిన ఆగ్గురు మెంబర్లు
Vakil Rao యింటివద్ద ఉన్నారు, ఆ Villain మాయ చేయడుగదా?

లీల__తిరిగిపోరు. నాదిపూచీ. వలసినకట్టుదిట్టము చేసితిని.

లతీ__మని రడీ చేసితివా?

లీల__నా Adopted son చేతగూడ Pronotes వ్రాయించి, మరల 20 వేలు
తెప్పించితిని.

లతీ__(విచారమున) లీలా? కలలోగూడ నాకు వకీలురావే కనబడుచున్నాడు. నాకు
నిద్రా పట్టడంలేదు.

లీల__రావులెక్క నీకేమి? నీపార్టీబల మెట్లున్నది?

లతీ__(కొంచెము నవ్వుతో) వీరన్న జస్టీసు పార్టీ. నేషనలిస్టు పార్టీవారు వోటీయరు.
మనము సంశయించుచున్న మెంబర్లందరు మన వేపు చేరితే, ఇండిపెండెంటు
పార్టీ అంతా వీరన్నకు వోటీయరు. ఆరెండు పార్టీలు నాకే యిచ్చెదరు.

అప్పటికి 24 వోట్లు నాకువచ్చును. నీవోటున్నదిగదా? ఇంక వొక వోటు మాత్రం తక్కువ. అది పంచముల తరఫు మెంబరు సూర్యారావువోటు. వీర న్నకుమాత్రం యీవోద్దని నేషన్ లిస్టుపార్టీవారు Canvas చేస్తున్నారు. వీరన్నకు సూర్రావుకీ terms కుదరలేదు. అదనంగా మాట్లాడితే మన కీయవచ్చును. ఏజెంటు నాటకాల నాగన్నను పంపించాను.

[ఏజెంటు నాటకాల నాగన్న సూర్యారావుతో ప్రవేశము]

లతీ—(ఆనందమున) Good morning. సూర్రారావుగారూ! రండి. రండి. దయచేయండి.

లీల—Good morning. సూర్రావుగారూ?

లతీ—(ఆనందమున కుర్చీ నిచ్చును)

సూర్యా—(మొగము ముడిచికొని) ఈపెల్లకి నుగౌరవాలు, ఎత్తులు నేనెరుగుదును. గుడ్ మోర్నింగులతో కడుపునిండదు. చెప్పున తేల్చండి.

లతీ—మీవోటు నాకిప్పించాలి.

సూర్యా—అభ్యంతరమేమి? మీకే యిస్తాను. నాయఫ్రస్తాయిం తేల్చండి.

లతీ—(సూర్యారావు చెవిలో గుసగుసలాడును)

సూర్యా—అబ్బే! కుదరదు. ఎందుకూ వీరన్నే ఉన్నాడు లెండి. (లేచును)

లతీ—(గుబాలున బట్టుకొని) కూర్చోండీ మారాజ్, తొందరపడ్తా రేంటి?

సూర్యా—ఈగడియదాటితే మీరు మామొగం చూస్తారా? స్కీగ్గపండుగలో నే పెద్దపులి వేషాలు. చెప్పున తేల్చండి. ఊం.

లతీ—(సూర్యారావు చెవిలో గుసగుసలు)

సూర్యా—(కోపముతో లేచిపోవుచు) అస్తమానం ఇదే గోడవా! ఏమాటినను. వినరాదు. నామాట చెల్లిస్తేనే ఓటిస్తాను.

లతీ—(పట్టుకొని) దయావుంచండిమారాజ్!

సూర్యా—ఎవడిలాభం ఎవడు వొదులుకుంటాడయ్యామారాజ్. ఊం! చెప్పున తేల్చండి. వీరన్న నాకోసం కనిపెట్టుకున్నాడు.

లతీ—(లీలకు సంజ్ఞ సేయును)

లీల—రండి సూర్యారావుగారూ!

[లీల సూర్యారావులు నిష్క్రమించి లీల మరల ప్రవేశము]

సూర్యా—తరువాయిమాట?

లీల—ఓటింగురోజున మాట్లాడుదము. ఎందుకు? నాదిపూచీ.

సూర్యా—ఆమాట తేలినాకే ఓటిస్తాను. ఎలక్షను 10 రోజు లుందిగదా! సరే కానీండి. (నిష్క్రమించును)

లతీ—(ఏజెంటుతో రహస్యముగ) ఓటింగయ్యేవరక్కు, యీసూర్యారావును, తిరిగి పోకుండా చూడాలి. ఓటింగురోజున మన మేడగదిలో బెట్టి తాళంవేయాల.

నాగ—ఎందుకు ? నాదిపూచీ. మరి నామాట?

లతీ—నిన్ను సంతోషపెట్తాను. సరే! కానీ. ఆన్క్రచూద్దాం.

నాగ---వీరన్న చేరికలోవున్న సూర్యారావును మాయజేసి తీసుకువచ్చి మీకప్పగించాను. అన్నమాటకంటె డబుల్ గా సంతోషపెట్టాలి. ఎలక్షను గిరాకీ. ఆరువులులేవు. ఎప్పటిదప్పడే, ఆనకంటె వ్యాపారం యేమున్నదుంటుంది. మాముకోండి.

లీల---నాగన్న గారూ, రండి. (లీల నాగన్నతో నిష్క్రమించి, మరల లీలమాత్రము ప్రవేశము)

లీల---(ఆనందమున) లతీఫ్ ! ఓటెంగి తీరనదియా ?

లతీ---(ఆనందమున) Yes. ఇక నేనుతప్పక గెలుస్తా. సందేహంలేదు. భగవంతుని దయావుండాల. (యని యాకసమును జూచి చేతులు జోడించి) యారబ్ దిలే ముస్లింకు ఓజింగా తెమన్నాదే, నోఖిల్కు గర్మోమేదే, ఖోరూహాకు తడపాదే, బేలూసేమహబత్ హోబేబాక్ సదాఖత్ హో, సినోమే ఉజాలాకిర్ దెల్ ఖూరతే మానాదే, (యని భగవంతుని స్మరించి జేబులోనుంచి కాగితముదీసి) ఇలా ! ఇది మన Marriage draft invitation.

లీల---(కాగితముం బుచ్చుకొని ప్రేమ దృష్టితోఁ జూచును)

లతీ---లీలా ? Civil marriage act క్రింద మనము చేసుకొనునున్న పెండ్లి unnecessary గా యింతవరక్కు ఆలశ్యమైంది. ఎలెక్షను అయినాక నాకషల్ తీర్చబడివుండదు. ఈనెల 10 తేదీనాటిక్కు మనము పెండ్లి చేసుక్కుని Polling నాటిక్కు రావాల. బంధువు లందరిక్కు Invitation పంపిచ్చా.

లీల---(ఆనందమున) Yes.

లతీ—(లేచివచ్చి) మహానందమున Shake hand నిచ్చును)

లీల—(ఆనందమున Shake hand నిచ్చును)

లతీ—(ఆనందమున) చీరో. Good bye.

లీల—(ఆనందమున) ఓ. కే. Good bye.

[ఏజెంటు నాటకాల నాగన్న తొందరగ ప్రవేశము]

నాగ——వీరన్న జట్టువచ్చి సూర్యారావుగారిని బలవంతముగ కార్లో వేసికొని లాక్కొని పోయినారండీ. ఏమిదారి ?

లీల——(కంగారున) లతీఫ్. నా కారు వేసికొని పరువెత్తుము. పరువెత్తుము.

లతీ——(కంగారున పరువిడుచు) కార్. కార్. (అని నిష్క్రమించును)

నాగ——(నిష్క్రమించుచుఁ దనలో) మేము వీరన్న మనుష్యులము. రావుగారి పన్నాగము మీద వచ్చితిమని వీరెరుగరు ! (అని నిష్క్రమించును)

లీల——(ఆలోచించుచు నిష్క్రమించును)

ద్వితీయ రంగము.

[లీల మందిరము యశోద ప్రవేశము]

యశో——(దుఃఖించుచు) అయ్యో ? ఇంకేమున్నది ! ఇంకేమున్నది ! నాకొడలు నా కొంప ముంచినది. నాగంపెడు నగలు దీసికొనిపోయినది. అయ్యో ? ఎవరితో జెప్పను, అప్రతిష్ఠ. నవ్వువారికి నవ్వసందు. చెప్పువారికి చెప్పసందు. నా పెనిమిటి యార్జించిన స్వామ్మిట్టి పాపపుమూటయని తలంపలేను. నా మహారాజు సంపాదన భూమిమీదఁ బేరు లేకుండ హరించిపోయినది. లీలా ! ఆస్తి ఋణముల పాలుచేసితివి. ఋణదాతలను మమ్మప్పగించితివి. ఎట్టికొంప కెట్టి గతిఁ దెచ్చిపెట్టితివే ! అయ్యో ? ఎక్కడనున్నదని వెళ్లను. చచ్చిపోలేనుగదా ? ఏమిటీ యవశకునము. తలఁచుకొనినఁ గడుపు చెఱువగుచున్నది. ఎట్టిమాట వినఁబడునోగదా! అమ్మా ? లీలా ?

గీ. పెద్దచిచ్చు నాకడుపునఁ బెట్టి చనిన
సుతునకున్నారుగా నిన్ను జూచుకొనుచు
నలరుచుంటిని యొకకూతురైనలేదు
ఇంక నాముప్పు గడుపువా రెవరుతల్లి ?

[విచారమునఁ దలవంచుకొని, యుత్తరముతో మురళీధరుఁడు ప్రవేశము]

యశో—(ఆత్రమున) ఏమిరా నాయనా? మీయమ్మ వృత్తాంత మేమైనఁ దెలియ వచ్చినదియా? (కంగారున) మాటరాదేమిరా? బ్రతికియున్నదిగదా!

ముర—(విచారమున) బ్రతికియున్నది.

యశో—పోనీబాబూ! ఎక్కడ నున్నదిరా?

ముర—(లేఖను దీసి చదువును) సంస్కారిణినై విద్యావతీసంఘమున కెల్ల మార్గదర్శి నంగా దలంచి, డాక్టరు లతీఫును బెండ్లియాడి యతని యింటనుంటిని.'

యశో—(తుల్లిపడి యాశ్చర్యమున) ఆఁ ఆఁ! పెండ్లియైపోయినదీ! ఆసాహేబునే పెండ్లి చేసుకొనినదీ? నారాయణ! నారాయణ! మొన్నటినుండియు నా కడుపున చెప్పలేని యావేదన ప్రారంభించినది. ఈయశుభసూచనకే కాబోలురాతండ్రీ! అనుమానించినట్లనే జరిగినది. ఇంకేమున్నది, యైపోయి నది. (యని బోరున దుఃఖించును)

ముర—(విచారమున) జననీ! మార్గదర్శినినై సంఘమునకుఁ జూపఁదలంచిన సంస్కార మిదియా? ఆహా?

సీ. సంస్కారమగునె? నైచ్యప్రభావముగాని
యధమవర్ణునియింటి యాలుఁదనము
సంస్కారమగునె? నైచ్యప్రభావముగాని
యధమవర్ణను బెండ్లియాడుతలఁపు
సంస్కారమగునె? నైచ్యప్రభావముగాని
యధమవర్ణునితోడి యారగింపు
సంస్కారమగునె? నైచ్యప్రభావముగాని
యధమధర్మావేశనాభిలాష

గీ. నిజకులోచిత ఋజుమార్గ నియతివిడిచి
విధి నిషేధంబువిడిచి, కావించునట్టి
సంఘమానచ్ఛిదాకార్యజాతమెల్ల
సజ్జనస్తవనీయ సంస్కారమగునె?

యశో—(దుఃఖమున) లీలా, లీలా, నన్నెవరి కొప్పగించితివేతల్లీ!

ఉ. కూతురివైన నీవె, మఱి కోడలివైనను నీవె యంచు నీ
చేతులమీఁద నాతనువు చిప్పెడు బూడిదఁ జేతువంచు ని
ర్భీతినినమ్మియుండగ గుభీలునఁగడ్పునఁ బెద్దఱింపపుం
గోతనుదెచ్చిపెట్టితివ? కోడల? యన్నివిధాల ముప్పునన్.

అయ్యో! ఇహపరంబులకు దూరమై, బంధువ్రజంబునకు దూరమై, తోడు నీడకుదూరమై, సంబంధబాంధవ్యములకు దూరమై, చివరకుఁగులమునకుఁగూడ దూరమైపోయితివా? (బోరున దుఃఖించుచు) ఇంక నాకోడలివిగావా తల్లీ! నీ ఋణంబు దీరిపోయినదా? నానట్టింటఁ గనుపడవా? కలకలలాడుచు ధనలక్ష్మివలె నాకండ్లయెదుట దిరుగు దినములు గడచినవా? నాయింటినిదిబ్బ జేసినీయానందము నీవుచూచుకొంటివా? (దుఃఖముదిగమ్రింగి) అయ్యయ్యో! ఏమి దుష్కాలమొదవినదిరా తండ్రీ! చదువుకొనిన నవనాగరికతా మహిళలమని, కులభ్రష్టలైపోవుచుండిరేమిరా? తనశాఖలోవానిని జేసుకొనగూడదా? ముందు ముచ్చట్లు వెనుక చప్పట్లు. లోకమునుమూయఁగమూకుఁడున్నదా? అయ్యయ్యో! మేనత్తనైయుండికూడ దాని ధాటీకిజడిసి పిల్లినై నేను దిరిగితిని. సింహమువంటివాడవు, బియ్యేప్యాసయిన విద్యాధికుడవు, మాతృభక్తితో నీకండ్లు మూసుకొనిపోయినవి? (ఆలోచించి) స్త్రీస్వాతంత్ర్య మీరీతిగ పరిణమించుచున్నదేమిరా నాయనా? ఎంతపనిచేసినదిరా? ఎంతపనిచేసినదిరా?

ముర—(విచారమున) బామ్మా? నాకండ్లమైకమిప్పుడు వదలినది. ప్రతివిషయ యథార్థస్థితియు నిప్పుడు నాకు బోధపడుచున్నది. ఆహా!

సీ. మాతృదేవతయంచు మదినమ్మితినిగాని
గంగగల్పునటం చెఱుంగనైతి
విదుషియంచును గౌరవించి కొల్చితిగాని
యజ్ఞానురాలటం చరయనైతి
పుత్రవత్సలయంచుఁ బూజించితినిగాని
ధర్మదూరయటంచు దలఁపనైతి
ఉన్నతాశయ యంచు నుప్పొంగితిఁ గాని
చంచలహృదయ యం చెంచనైతి

గీ. అమ్మనుడిమెల్ల వేదవాక్యమ్మటంచు
జెప్పినట్టులనన్నియుఁ జేసినాడ
నప్పువాంద్రరికట్టిరి యాస్త్రిపోయె
నిపుడు చింతించినన్ మాత్రమేమిఫలము?

యశో—(విచారమున) ఔనురా నాయనా?

ముర—(విచారమున) ఆమె కట్టిబుద్ధి యుదయించుట నాదురదృష్టము. నాదౌర్భాగ్యత. నాపూర్వజన్మానుగతపాపఫలము. బామ్మా? ఆమె క్షేమమునకై మనము సర్వదా పరమేశ్వరు నారాధింతము.

యశో—(విచారమున) ఆహా! నాయనా! ఇయట్టి పవిత్రహృదయునిపై భగవంతునికైన దయలేకపోయినదేమిరా?

ముర—(విచారమున) బామ్మా! దేహి కర్మఫలమునకు భగవంతుఁ డేమిసేయఁ గలఁడు.

సీ. పట్టాభిషేక సాంమ్రాజ్యయోగమువీడి
యల్లాడె శ్రీరాము డడవులందు
ప్రాజ్యరాజ్యమువాసి పాండవుల్ కానల
విమనస్కులై యష్టకష్టములఁబడిరి
భోగంబు రాజ్యంబుఁ బోయి నిషధరాజు
కలిబాధలకునిక్కి కస్తినడియె
నవని భీష్మాచార్యునంతటి బ్రహ్మణ్యుఁ
డమ్ములశయ్యపై నావులించె

గీ. నరయ నెంతటివానికి నైన ధాత్రిఁ
గట్టికుడుపకతీఱదు తుట్టతుదకు
పుంటఁగలిసి నన్నిడువదు వెంటబడక
కాలచోదితమైనట్టి కర్మఫలము.

యశో—(విచారమున) ఇంక వేదాంతముగాకే మున్నదిరా నాయనా!

గీ. ఎంత ధనమధికారమున్నంతవఱకు
మిఁగులఁ గన్నుమిన్నునగాన కెగిరిపడును
దైవకృప ధనమధికారితనముపోవ
నయ్యగారికి వేదాంతమంకురించు.

దత్తులకాస్తి నిల్వ్యముగాబోలురా నాయనా ? పద. నామాట విను. మాయిల్లాలగు భార్యను వెళ్లగొట్టినవానికి మంచిదశ పట్టునురా బాబూ . ఏభార్యయొద్ద కేగుదముపద. ఇంక మన కదియేగతి.

ముర—(తల నూచి, యాలోచించుచుండును)

నవయుగము

చతుర్థాంకము.

ప్రథమరంగము.

(ఎన్నికల దినము)

(బోర్డుబిల్డింగు. సామీప్యస్థలమెల్ల జనకోలాహలముతో, మోటార్లతో, బండ్లతో బ్యాండుమేళములతో, ప్రజాసమూహముతో, గ్రిక్కిరిసి యుండును)

[డాక్టరు లతీఫు, వీరన్న పార్టీలు ప్రవేశము]

(కచ్చేరీలో లతీఫులీలలు ప్రవేశము. బల్లమీద Ballad box ఉండును)

లతీ—(కంగారుతో) లీలా! సూర్రావు తగ్గపోడుగదా!

లీల—ఏమో? ఏక్షణమున కెట్లు మారెదరో! ఈయెలెక్షను యెత్తులు గ్రహించుట కేరితరము? (అని రహస్యముగ నెద్దియో చెప్పును)

లతీ—సరే. తేకున్న ఓటు నీయడు.

(దూరమున వకీలురావు సూర్యారావుతో ప్రవేశము)

రావు—(సూర్యారావు చెవిలో రహస్యముఁజెప్పి) నేనెందుకు చెప్పితినో వినుము. వెళ్ళుము.

సూర్యా—చిత్తము. (అని లతీఫు దగ్గర కేగును)

లతీ—(ఆత్రమున) సూర్రావుగారూ? దయసేయండి. మాట (లతీఫు సూర్యారావుతో నిష్క్రమించి, మరల సూర్యారావుతో ప్రవేశము)

సూర్యా---(జేబు సవరించుకొనుచు రావువైపుఁజూచి తలనూపును)

రావు—సెబాస్ మంచిది. (వారియొద్దనే యుండుమని సంజ్ఞ సేయును)

లతీ—సూర్రావుగారూ! ఓటు యిచ్చేదాకా మీరుమావొద్దనే ఉండండిమారాజ్,

సూర్యా—అల్లాగే. అనుకున్నప్రకారం జరిగినప్పుడు దగా జరుగుతుందా! వీరన్నకు తాగుమోతుజట్టు చాలా ఉంది. కూనీలుంగూడా చేస్తారు. ఆసాదు మీమీద

దిగేటప్పటికి అర్జాత్తుగా కార్లో వేసి లాక్కుపోయారు. సమయానికి మిమ్మల్ని యెతుక్కుంటూ ఇప్పుడు వచ్చానా లేదా? నావిషయం మీరేమీ సందేహించనవసరము లేదు. మిగతా మెంబర్లను గట్టిచేసుకోండి. వాళ్ళ బుద్ధులు మంచివిగావు. నమ్మించి గొంతుక కోస్తారుసుమండీ. టయిమయింది ఎలెక్షనుఆఫీసరుగారు వచ్చేస్తారు.

లతీ—(కంగారున బిగ్గరగా) సౌదరీ! రండి. రాజ్! దయసేయండి. ఇస్మాయిల్! జాఫర్! లాడూఖాన్! ఓటర్సుకు బులావ్!

[వీరన్న ప్రవేశము]

వీర—(సూర్యారావును జూచి తల నూచి కోపమున) మెంబరివి. మళ్లీ సమ్మవుకున్నోడవు. పెద్దమనిసినని నలుగుర్లో తలెత్తుకు దిరుగుతావు. ని సిత్తప్పెకారం జరిపానే, నమ్మించి సివరికి సిటుక్కున పారిపోతావా? కాని, కాని. నేను పెశిడెంటయినాక, జిల్లామొత్తంమీద, ఏసెరువునీళ్ళు తాగుతావో సూత్తాను గాదూ? అప్పుడే అయిపోయిందనుకోకు. నువ్వుచేసిన సామిద్రోవం కుడి డొక్కలో మెసుల్తోందిలే. నల్లగుండెల్లో నిద్రోతా. సూడు నాతమాసా. కాని! కాని. (యని మీసము దువ్వును)

సూర్యా—(వీరన్నవైపుజూడక మెల్లగా) అనుకో. అనుకో, ఎన్ని అనుకుంటే నాకేం? అట్లు గాలికిపోతాయి.

వీర—(కోపమునఁ జూచుచు) ఒయ్యోయి! సూరారావ్, సూరారావ్! (అని బిగ్గరగ బిలిచి) అఁ! సెయినిక్కింది. పిలిస్తే మాటాడతారా? కాని. మాటాడవు, మాటాడవు. సర్లె. తస్సాగొయ్యా!

(తెరలో 11 గంటలు వినఁబడును)

వీర—(కంగారున) ఒయ్యోయ్! గోలి మిబ్బయ్యా. సుండు పోయయ్యా, మున్నెం కట్టమ్మా. మన వోట్లందర్ని తీసుకురండి. అయ్యో, ఇంకా సూత్తా కూకుం టారేంటి? లైనయింది. (అని దూరముగనున్న వకీలురావునొద్దకేగి నమ స్కరించి) ఈపెలక్సనంతా మీలో ఉంది. మీరు లేకపోతే నేనింతమట్టుకు రాను. నిలమెట్టేరు. ఇంక నన్ను పెశిడెంటును సెయ్యాల. అందులో ఉంది మీసెమత్కారం. బాబోయి, మన వోటర్లలో ఎవడు బంగం సేయడుగందా. సూసుకున్నారా? గాచ్చారం. అప్పుమాట వైభ మెరు గును, గుప్పున నవ్వుతారు.

రావు—(గర్వముగ) చక్రధరునివలె వకీలు రావు వెనుకనుండ నీకపజయముండునా? సందేహింపకుము. నిన్ను గెల్పించి పూలదండతో నూరేగించు పూచీ నాది.

వీర—(నవ్వుచు) ఓయ్. న న్నూరేగిత్తారా పూల్దండేసి? మెళ్ళిందా పూల్దండలేసి. (యని పెద్దనవ్వునవ్వి) సిత్తం. సిత్తం. అంతా మీదే. సంచులు సంచులు గుప్పేయిమంటే గుప్పేత్తాను. మీరేం అప్పులు బడ్డారో నాకేం తెల్సు? నీల ముంచినా మీరే, పాలముంచినా మీరే. సామోరి సాచ్చిగా మిమ్మల్నే నమ్ముకున్నాను.

[పోలీసు. డి. సూపరింటెండెంటుగారు ప్రవేశము]

డి. సూ—(బిగ్గరగ) Silence. Election officer గారు వచ్చుచున్నారు. (అని యిటునటు తిరుగును)

(రెండు పార్టీల వోటర్లు ప్రవేశము. ఎదురుగ చెరియొకవైపున నిలిచియుందురు. ఎలెక్షను ఆఫీసరుగారు ప్రవేశము)

డి. సూ—(బిగ్గరగ) Silence. (శాల్యూట్ చేయును)

ఎ. ఆ—(శాల్యూట్ చేసి కూర్చుండి కాగితములు జూచుకొని లేచి) డాక్టరు లతీఫు గారు చెయిర్మను వీరన్నగారు ప్రెసిడెంటుపదవి కభ్యర్థులుగ నిలిచి యున్నారు. వారికోట్లు నియమించిన వారి పేపరుమీద, నాపేరునొద్ద X మార్కు పెట్టి మీమీ వోట్లు నీపెట్టెలో వేయవలయును. (అని కూర్చుండును)

లతీ—(సూర్యారావును వోటువేసి రమ్మనమని ముందునకు త్రోయును)

సూర్యా—(ఎలెక్షనాఫీసరునొద్దకేగి నమస్కరించి) కాగితం, ఏదండి అయ్యా?

ఎ.ఆ—నీపేరు,?

సూర్యా—చిత్తం. నాపేరు సూర్యారావంటారు.

ఎ. ఆ—(వోటర్లలిస్టుc జూచుకొని, సూర్యారావును బరికించి చూచి) మీరెందులకు వచ్చితిరి. మీవోటు Invalid అయిపోయినదియే (యని రికార్డుc జూచుకొనుచుండును)

సూర్యా—(తెల్లcబోయి యెరుగ నట్లు చూచుచుండును)

(వీరన్న పార్టీలో చప్పట్లు)

డి. సూ—(బిగ్గరగ) Silence.

లతీ-లీల—(వివర్ణవదనులై చూచుచుందురు)

వీర—(దూరముగనున్న రావునొద్దకు సంతోషముతో బరువెత్తి) ఎంతోడువయ్యా! ఆచ్చర్యం, సూర్రావు కొంపదీసేస్తాడని నాగుండి గుబేలు గుబేలుమంటోం పాణాలు పాణాల్లో లేవు. (చేతులు జోడించి) ఎంతలో సెక్రం తిప్పే వయ్యామారాజా. ఆc. వకీలంటే మీరేగాని యింత బెమ్మాండంశ యింత బెమ్మాండం యెత్తులు ఎవరికుంటాయీ అంటా!

రావు—(మీసము దువ్వుచు) వకీలురావు శక్తి తెలిసినదియా?

వీర—(చేతులు జోడించి) తెలిసిందిబాబూ? మీసెర్య చూస్తే గుండి గుబికిగుబి మంటోంది. మేమెంతేడ్సినా, బేమ్మనమారాజు బేమ్మనమారాజే. ఏసెక్ర తిప్పినా ఆమారాజే తిప్పాలి. ఆతెలివితేటలు మావోళ్ళకి సత్తేరావు. ఎగి మడతారు. ఎందుకు?

డి. సూ—(కోపమున వీరన్నను జూచి) ఏమిటి? ఆ యసందర్భ ప్రసంగము Silence.

వీర—నేను జట్టీసుపార్టీవోణ్ణి నాకేం?

సూర్యా--నావోటు Invalid అయినట్లు నాకేమియుc దెలియదండీ.

ఎ. ఆ—నీవు రిజిగ్నేషనిచ్చితివి. చూచుకొమ్ము. (అని కాగితము సూర్యరావుచే కిచ్చును)

సూర్యా—(కాగితముc బుచ్చుకొని దొంగచూపు చూచుచు) ఈవ్రాత నాదికా కాదు.

ఎ. ఆ—అది నీ చేవ్రాలుగాదా?

సూర్యా—(కాగితముc జూచుచు) నాసంతకంలాగేవుంది గాని, నేను చేసియుండ లేదు. ఎవరో ఫోర్జరీచేశారు.

వీర—(రావుతో) ఏం ఎత్తు యెత్తించావయ్యా బేమ్మడ! సెబాస్. సెబాస్.

ఎ. ఆ—ఫోర్జరీ యెవరు చేయించినారని నీయుద్దేశము?

సూర్యా—చెయిర్మనువీరన్నగారే చేయించినారని నాయుద్దేశము.

వీర—(రావును జూచి భయమున) అయ్యో! నాకొంప దీశాడేటి గాశారం? ఆc. నేనేం యెరుగుదును? సెక్రం యెదురు తిప్పావేంటిబాబూ?

రావు—(ఊరకొమ్మని సంజ్ఞ సేయును)

ఎ. ఆ—(ఆలోచించి) నీరాజీనామా నంగీకరించితిమి. తగాయిదాయుండిన కోర్టులో దావా తెచ్చుకొమ్ము.

వీర_ఆయిన సాగం అవగా, పైపెచ్చు ఛార్జీలు. రావాలూనా? బాగుందె వ్వారం. ఆడ్వోక్లిప్పటికే మున్మొత్తుపోతున్నారు.

ఎ. ఆ—(డి. సూపరింటెండెంటుతో) ఈసూర్యారావు నావలను బంపివేయుము.

డి. సూ—(సూర్యారావు నావలను బంపివేయును సూర్యారావు నిష్క్రమించును

(వీరన్న పార్టీలో కరతాళధ్వనులు)

పోల—(ఓటును పెట్టెలో వైచి వచ్చి యథాస్థానమున నిలుచుండును)

శాస్త్రి—(ఓటు నిచ్చి నిష్క్రమించును)

(ఓటర్లందరు నొకరివెనుక నొకరు వోట్లనిచ్చి నిష్క్రమింతురు)

ఎ. ఆ—(లేచినిలిచి బిగ్గరగ) ఓట్లు అయిపోయినవి. లెక్కపెట్టుచున్నాను. డాక్టరు లతీఫు! చెయిర్మను వీరన్న! మీరిద్దరు నాకిరువైపులనిలిచిచూచుచుండుడు. (అని వోట్లు విభజించి లెక్కించి) డాక్టరు లతీఫుగారికి 25 వోట్లు వచ్చినవి. చెయిర్మను వీరన్న గారికి 26 వోట్లువచ్చినవి. Veeranna Bahadur elected as President.

వీర—(మహాసంతోషమున) ఈరన్న ప్రెశిడెంటు గారికి జై. (రెండుసార్లు కేక)

(వీరన్న గారికి జయజయ ధ్వనులు. వీరన్నజట్టు వీరన్న గారికి కంఠంబునంబుష్ప హారములు వేయుదురు. బ్యాండు మ్రోగును.)

వీర—(మహానందమున పూలదండలు తెప్పించి ఎలెక్షనుఆఫీసరుగారికి, సూపరింటెండెంటు గారికి సమర్పించి. రావునొద్దకేగి) ఈమాత్రంతా మీది. మీదయ వుండబట్టి నేను నెగ్గేను. (అని మరియొక దండ రావుగారి మెడలో వైచి నమస్కరించును) (బ్యాండు మ్రోయును)

ఎ. ఆ—(వీరన్నకు shake hand నిచ్చి నిష్క్రమించును)

డి. సూ—(వీరన్నకు shake hand నిచ్చి నిష్క్రమించును)

వీర—(ఆనందమున) నాకు ఎలెక్షను ఆఫీసరుగారు, సూపరెంటుగారూ కూడా సేకెండం యిచ్చారు.

రావు—(వీరన్న చెవిలో నుపదేశము)

వీర—(చేతులుజోడించి బిగ్గరగ) నంబర్లందరికి స్నేహితులందరికి మనవిచేసుకునే దేంటంటే, మీఅందరి దయవల్ల, నేను ప్రెశిడెంటయినాను గనక, నా సంతోసం తెలపడంకోసం, ఊరేగింపు టీపార్టుఉంది గనక, దైసేసి సందాల 4 గంటల్కి బిల్డింగుకాడికి రమ్మని ప్రెశిడెంటుగారి సెలవైంది. మీరందరు రావాల. ఇది నా ప్రార్థన. ఈరన్న గారికీ జయ్!

(వీరన్న బహద్దరుకీ జెయ్ యను కేకలు)

రావు—(లీలా లతీఫులం జూచి యొకసక్కెముగ) ప్రత్యర్ధిహృదయప్రోత్థితాస్మితా ప్రభూతస్మయాపస్మార కరంబిత గుప్తంత్ర ప్రశమన ప్రజ్ఞాబల తృణీకృతా పరచాణక్యావతారుండగు వకీలురావును జ్ఞాపకముంచుకొందురుగాక.

లతీ—(కోపముగ) మావద్ద రెండువేలూ పుచ్చుకొని సూర్రావుచేత రిజిగ్నేషన్ పెట్టిస్తావ్! విలన్.

రావు—(చిరునగవుగ) These are all election tactics my dear friend.

వీర—లతీఫుసాయీబుగారూ? సలామ్. (మీసము దువ్వుచు) కొనిపించినమందు లన్నీ కొట్టేసి, చివరికి డావానేస్తావా? ఈరన్నకొవు మజా తెల్సిందా?

లతీ—(అప్పుడే సంతోషించకు. నీ ప్రెసిడెంటుగిరీ నిల్చినప్పుడు చూస్తానులే. కానీ.

రావు—(ఆలోచించుచుండును)

వీర—(రావునొద్దకేగి యానందముగ) ఊరేగింపుకు దిరీ సేసుకోవాల రావయ్యా బాబూ! ఏంటీ యాలోచన. (తనలో) మళ్లీ యెవరికొంప దీద్దామని ఆలోసిస్తున్నాడు కామోసు బాబు.

రావు—(తనలో) తలచినపని కొంతవరకు నెరవేరినది. ఇక వీరన్న నొక చూపు చూడవలసియున్నది. ఇతడుమాత్రం సామాన్యుడా. లతీఫుపార్టీచే No Confidence motion (తలనూచి) That ends this fellow. (ప్రకాశముగ) వీరన్నా! రమ్ము.

(వకీలురావు, ప్రెసిడెంటు వీరన్నగారు నిష్క్రమింతురు)

లతీ
లీల } (ఖిన్నవదనులై నిష్క్రమించుచుందురు)

లతీ—(విచారముగ) లీలా? ఇన్సాన్ ఏక్ చెహతాహై ఖుదా ఏక్ కర్తాహై. ఇన్సాన్ గంసహే బేకసీనా సహీసకే షర్మిందీసే. మౌత్ బెహతర్ హై. A man may survive distress but not disgrace. Disgrace is worse than death. ఇట్లా జరుగుతుందని, కల్లోనైనా అనుకోలేదు. ఎట్టితలవంపువచ్చిందీ? ఎంత దురదృష్టంపట్టింది! ప్రాక్టీసుమాని Hospital కట్టేవేసి, మూడునెలల్ నుంచీ, నాపార్టీని వీరన్న, వీరన్నపార్టీని నేను, దిగదీస్తూ, వీరన్న 3 వేలంటే నేను 5 వేలని, నేను 5 వేలంటే వీరన్న 10వేలని, వోట్లు వేలం పాడించాము. ఎంత తెలివితక్కువ పనిచేశాను. ఈజూదాన్కి వెళ్ళవద్దని యెంతమందిచెప్పినా విన్నానుగానుగదా. రోషంచేత, మూరు

వాడీలవద్ద, రోజువారీవడ్డీకి తెచ్చి, సంచుల్ మీద సంచుల్ జల్లేసి పాపరై పోయాను. తెచ్చిన ఋణం ఆస్తిని మింగేసింది. (కన్నీరు దుడుచుకొనుచు) అరే. అల్లా. (అని నొసలు కొట్టుకొనును)

లీల—(విచారమున) Man plans one thing, God plans another. ఇరువుర మొక దుస్థితిలోనికే వచ్చితిమి. ఇప్పుడు విచారించినమాత్ర ఫలంబేమి! పోవుదము రమ్మి.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము.

[రుక్మిణి పుట్టినిల్లు. రుక్మిణి ధ్యానీనయై ప్రవేశము]

రుక్మి — (విచారమున)

చ. మనముల ప్రేమగల్గి, యభిమానము గల్గి, పరస్పరైక్యభా
వనముల ప్రొద్దుపుచ్చుచుఁ బ్రపంచసుఖంబుల ననుభవింప, ము
న్మునికొని యెట్టినోములను నోచిరొ? యేయిలువేల్పుఁగొల్చిరో
ననుపుగ నేవ్రతంబుల నొనర్చిరొ? పుణ్యసతుల్ ధరిత్రిపై.

(భర్తం దలంచుకొని కన్నీరు విడుచుచు) ప్రాణనాథా? ప్రాణనాథా? నీ ముఖసందర్శనపుణ్య మీజన్మమున నాకు లభించునా? నీ పాదకమలసేవా భాగ్యము మరల నాకుఁ బ్రాప్తించునా? నీదరహాసకందళితమృదుమధురోక్తులు విని యానందించు సుదినంబు లీభవంబున నాకుఁ గలవా? నీతోడి సంసారసుఖము నేను పెట్టిపుట్టలేదా? నిన్నే ధ్యానించుచు, నీనామస్మరణంబొనర్చుకొనుచు. దరిగానరాని భవద్వియోగాంబురాశిని మున్కలిడుచు నాథా! నాథా! నాథా! యని నీకొరకెంతకాలము పలవింతును, నీసన్నిధినుండి నన్నాళు తెట్టకొడంటెర్రిక మనుభవించుచున్నను నీయనురాగింబుచే నించుకయు గష్టమునిపింపలేదు. ఎన్ని యమబాధలు పడుచున్నను, నీదర్శనాప్తచే బాధలుగ గన్పింపలేదు. నీవియోగముచే నాజీవిత మిప్పుడే మహాబాధకరముగఁ దోచుచున్నది. నీవియోగంబుచే నాకీ పుట్టినిల్లు యమకూపంబుపగిది

గన్పట్టుచున్నది. (కన్నీటిం దుడుచుకొనుచు) మీయమ్మ ద్వితీయవివాహ మొనర్చినదని వింటిని. ఆభార్యతోఁగూడ నకు వియోగము సంభవింప వలయునా? నకష్టసుఖంబులు జూచువారులేక మనస్సున నెంతగ దిగులుపడు చుంటివోగదా? తల్లితోనైన మాటాడుటకు సిగ్గువడుదువు. నీమనసెరింగి, నీ యిష్టోపచారంబు లొనర్చువా రెవరు? ప్రాణనాథా! ఎన్నటికైన నా కండ్లఁబడుదువా? పరమేశ్వరా! పరాత్పరా? పరవనితాపరాఙ్ముఖు సత్యభాషణు, సదాచారనిరతు, సాధుశీలు, మాతృపూజాతత్పరు నాతపఃఫల మును, నాభర్తను నాకెన్న డనుగ్రహింతువు!

[రుక్మిణి తమ్ముఁడు సుబ్బారావు పత్రికతోఁ బ్రవేశము]

సుబ్బా—(ఆశ్చర్యమున) అక్కయ్యా? మీయత్తగారు డాక్టరులీల మహమ్మదు డాక్టరులతీఫును పెండ్లియాడినదట. అతఁడు ఎలెక్షన్సులో ప్రెసిడెంటుగా నిలిచి, యోడిపోయినాఁడట.

రుక్మి—(ఆశ్చర్యమున) ఏమంటివి? ఏమంటివి!

సుబ్బా—(పైమాటలే మరల జెప్పును)

రుక్మి—నీకెట్లు తెలియవచ్చినది?

సుబ్బా—పత్రికలో బ్రచురింపఁబడినది. ఇదిగో చూడుము. (అని పత్రిక నిచ్చి నిష్క్రమించును)

రుక్మి—(చూచుకొని యాశ్చర్యమున) డాక్టరులీల, మాయత్తగారు. (యని మరలఁ జూచుకొని) మాయత్తగారే. (పత్రికం జూచి) డాక్టరులతీఫుసాహేబు (ఆలోచించి) తరచు మాయత్తగారితో మాట్లాడుటకు వచ్చుచుండెడివాఁడు. (ముక్కుపై వ్రేలిడుకొని) వివాహామా? అయ్యయ్యో! నాయట్టి యభాగ్య రాశియు, రెండవకోడలివంటి నవనాగరికతాసంపన్నయు నగ్గాని విదుషీమ తల్లికి మతాంతరుఁ డెట్లు నచ్చెనో? (యని శిరఃకంపము మొనర్చి) దూరదృష్టి లేక యెంత తెలివితక్కువ పనిచేసినది? (ఆలోచించి) డాలతీఫు ప్రెసిడెంటు పదవికి stand అయి యోడిపోయినాఁడట. మాయత్తగారియాస్తియంతయుఁ బోయియుండవచ్చును. ఆలేమిలో నామె కాపురమెన్నాళ్ళు నెగ్గును. ఈమె స్వాతంత్ర్యప్రియురాలు. పట్టుదల, ముంగోపము హెచ్చు. ఈవివాహ ముతో నామె జీవితమేమైపోవునోగదా? (నష్టం దలంచుకొని) ప్రాణ నాథా? (విచారమున) ఈవల భార్యావియోగము. ఆవల నవమానకరం బగు మాతృవియోగము. అయ్యో! హృదయంబున నెంతనొరిల్లుచుంటివో గదా? జీవితేశ్వరా? చివరకొకకైవా

సీ. అలరుదోయింటనే నహరహ మర్చించు
మాలతిన్శిరసు సేమంతిపూలు
చెలుబంతిపసుపాడి యొఱఁగినిచ్చలుసేయు
దివ్యసావిత్రీసతీవ్రతంబు
కడవోసిభక్తి మంగళవారమున నోచు
కడుపుచల్లనితల్లి గౌరినోము
శశికళాజూటుఁ బూజలు సేసి నాల్జాలు
శివరాత్రి నుపవసించినఫలంబు

గీ. భవ్యశ్రీపఁగాచుఁగాత మత్ప్రాణనాథు
[illegible]యుఁ జా[illegible]గాత మత్ప్రాణనాథు
పాలనము సేయుఁగాత మత్ప్రాణనాథు
వైభవసనాథు గుణనాథు ప్రాణనాథు.

(నిష్క్రమించును)

నవయుగము

పంచమాంకము.

ప్రథమరంగము.

[డాక్టరు లతీఫు గృహము. డాక్టరు లీల ప్రవేశము]

లీల—(కూర్చుండి విచారమున) అయ్యో? నానిరంకుశస్వేచ్ఛావృత్తి చివరకు నాకెట్టి విషమస్థితిం జేకూర్చినది? నాధనమదోన్మత్తత నాసుఖజీవితము నెంతలో దుఃఖమయముం బొనర్చి మెరుపువలె నదృశ్యమైనది ? భవిష్యత్ఫలాఫలంబుల నారయకుండఁ గండ్లకుఁదట్టినయౌవనగర్వ మెంతపని చేసినది ? ఆహా ? ఆహాహా !

చ. అలమిన స్వైరితాబలిమి నన్యకులస్థుని చెట్టవట్టి, స
త్కులముఁ ద్యజించి, బంధువులకు న్వెలియై, యపకీర్తి కిక్కయై
కలధనమెల్లఁ బోవిడిచి, కత్తులబోనికిఁ జిక్కినట్టి యి
చ్చెలి కవసన్నచేతనకుఁ జేకురకున్నె ? దురంతదుఃఖముల్.

[పేదవాడగు డాక్టరు లతీఫు ప్రవేశము]

లతీ—(విచారమున దనలో) రంగ్ దేతీహై హినాపత్తల్ పేసీస్ జానికెబాద్ అఖ్లు ఆతీహై. బషర్‌కూ ఠోకరేన్ ఖానేకెబాద్. When poverty comes in at the door love flies out at the window. It is easy to conceal wealth but difficult to conceal poverty. (లీలం జూచి బొమలు ముడిచి యసహ్యాదృష్టితో) ఎప్పుడూ తగాదా యేమ్మా గందర్ గోళం. ఈపెండ్లి వద్దని యెంతచెప్పినా, నా మెడలువిర్చి గోతిలో దింపావ్. గోతిలో దింపావ్. నిన్నూ పెండ్లి చేసుక్కున్నందుక్కా హిందువులందర్కీ కోపంబుట్టి నావొద్దకీ రాకుండా కట్టూగట్టినారు. నిఖాసేయలేదని కులంవాళ్లు నన్ను వెలివేశారు. నీకులంవాళ్లు నిన్నూ వెలివేశారు. రిఫారం రిఫారం

అని ప్రోత్సాహంచేసిన్ని రిఫార్మర్సుయిప్పుడు పలకరించరు. నీప్రోత్సాహంచే Elections లో దిగి, ఆస్తి పోగొట్టుకున్నా, ప్రాక్టీసు పోగొట్టుకున్నా, సభాహోగయా. దరిద్రంపట్టుకుంది. (ఆలోచించి) నాకర్మంవల్ల నేను చెడిపోవడంగాకుండా, నిష్కారణం, అమాయకుడగు వీరన్నమీద, రాష్ట్రతంత్రాల్లో బడిబోయి, నాపార్టీ మెంబర్లచేత No Confidence motion పెట్టించి, ప్రెశిడెంటుగిరీ కత్తుగట్టి ఊడలాగించా. ఈప్రెశిడెంటుపదవినిమ్మకొని ఉన్న చేర్మన్ పదవికిరిజిగ్నేషనిచ్చి, రెంటికిచెడి, పాపరై చివరకుకాలపాలాలమున్నకుంటున్నా డావీరన్న (కోపమున) అందరు పాడైపోవుటకు నీవే కారకురాలవు విలన్ రావు మాటల్ విని. పెద్దకోడల్ని గంటేశావ్. నీముందూ నేనూ నెగ్గుతానూ? నీసొతంత్ర్యం, నీపెంకితనం, నిన్ను వదల్దు. నామాట నీకు లక్ష్యంలేదు. నీదారినీది నాదారినాది. ఈదరిద్రంతోడూ యీబాధాకూడా యెట్లాబరించేది? ఒకక్షణంనీవు నాయింట్లో ఉండరాదు. నాయింట్లోంచి లేచి పో. పో. (యనినిష్క్రమించుచుమరలివచ్చి) ఏగోకుట్రాచేస్తున్నార్, లేకపోతే వకీలురావ్ నావిగ్గలో గోజూ యెంక్వైగ్గుతున్నాడూ? ఎప్పుడైనా వచ్చాడా? (యని నిష్క్రమించుచు) This sort of modern educated woman is like a bad photograph for she is under devoloped & over exposed. (పండ్లు పటపట నొరుకుచు మండిపడుచు నిష్క్రమించును)

లీల—(విచారమున నాలోచించి కలనూచి) ఇది నాస్వయంకృతాపరాధముగాని నితప్పేమంతయులేదు.

> గీ. సంఘసంస్కారిణీనటంచు సంస్థలెల్ల
> మెచ్చునని పెండ్లియాడితి మ్లేచ్ఛునకట !
> జతపడునె ? పరస్పరగుణాచారవిధులు
> అన్యకులదంపతీయోగ మస్థిరంబు.

స్త్రీసంఘమునకు మార్గదర్శినింగావలయునని, B.A. ప్యాసయి డాక్టరీ ప్యాసయి, చివరి కెట్టి దుష్టనిదర్శనముం జూపితిని. ఆహా! రావు తంత్రమహిమ యీదాంపత్యధ్వంసనమునకుంగూడ గారణమైనదిగదా? (దుఃఖమున) ఈలలీఫు నన్నింత యవమానపరచునని స్వప్నముననైనఁ దలంపలేదు.

చదివిన చదువెంత నిరర్థకమైనది? ఆహా! నాకెట్టిగతి పట్టినది? చివరకు నాజీవిత మెంత హాస్యాస్పదమైనది? (పొంగి పొరలివచ్చు దుఃఖమున) ఆగర్భశ్రీమంతుల కడుపునఁబుట్టి, యాగర్భశ్రీమంతుల యింటబడి, మహైశ్వర్యభోగంబు లనుభవించుచున్న దానికెట్టి దురవస్థ సంప్రాప్తించినది? ఇట్టి నింద యిట్టి దురవస్థ, నానోసట నుండుటచేతనే గాబోలు, Professor రూపవంతుడు, నగు భర్త యాకస్మికముగ బాల్యముననే మరణించెను. నా యిష్ట స్వతంత్రతలకు నిచ్ఛావర్తనగాక భోగావర్తనా? కొడుకునకు మారుగా గన్నులకద్దుకొనుచు, గడియగనుపింపకున్న నల్లాడు యుత్తమురాలగు నత్తగారిని నిరాదరణ మొనర్చితి. ద్రోహ మొనర్చితి. అత్తమామల నుసురువెట్టి యేడ్పించిన కోడండ్రను గూర్చిగాక నన్ను గూర్చి కన్నా? కడుపునఁబుట్టిన కొడుకు కంటె మిన్నగఁ బ్రేమించు దత్తపుత్రుని ద్రోహ మొనర్చి. యాకపట స్నేహితుల. యాగోముఖవ్యాఘ్రముల. విషపయోముఖవిషకుంభముల. నమ్మి. యాస్తినంతయుఁ దగులఁబెట్టి, యావత్తనము నాజీవమున కుసూయమని దుఃఖించు నత్తగారిండ నిల్లుఁ బండక మంచము నుటకు దిండి. లేనిభిక్షుకునిగ నొనర్చితి. కలిస్వరూపుడగు వకీలురావు మాయావాగురంజిక్కి- మహాపతివ్రతయగు కోడలిని నదింద్రోయించి, కొట్టించి యన్నపానములు పెట్టింపక, తుదకుఁ జితాగ్నింగివనె గపటనాటకమాడించి భర్త కెడబాపుజేసితి. ఇంతకంటె మహాపాప మేది? మహాఘోర మేది? పెండ్లిండ్లమీదఁ బెండ్లిండ్లొనర్చి కోడండ్ర యుసురు బోసికొనిన, మదోన్మత్తలగు నత్తలకౌ పాపఫలిత మెక్కువనోగాక బ్రతికియుండగనే కన్పించితీరును. చదువుకొనిన యాడుది కనుపడిన వెంటఁబడి తిరుగు యంగుడుపుడుపులు ప్రియమిత్రులపగిదిగన్పించుచుఁ జివరి కన్నివిధముల జెరుపుచుదురుగదా? ఎంతదూరదృష్టి లేనిదాననైతిని? ఎట్టి యాలోచనావిరహితనైతి. స్వకులస్థునితోడ వివాహ మొనర్చుకొనక పోయితినిగదా? కులస్థుడే దొరకకపోవునా? సంఘము వెట్టిపోయినదా? నా యౌవనమద మెంత చేసినది?

చ. కులము నశించె, గౌరవముఁగూలెను, సంపద వోయె, శీలమా
తోలఁగె, దురంత దుఃఖదశదూకొనె, స్వైరవిహారవృత్తికిన్
ఫలిత మిహంబునందె గనుపట్టె ధరాస్థలి నాదుజన్మ ని
ష్ఫలము విషంబుద్రావి బలవన్మరణంబునఁ బ్రాణమీగెదన్.

నా దుష్ప్రవర్తనమునకు మరణమే ప్రాయశ్చిత్తము. సర్వాశయములుచెడి, యవమానమునకులోనై, దారిద్ర్యమున కుములాడుచు నీబ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె మరణమే యుచితము. చేసిన ద్రోహము దాచ నెంతటిలకు? (యని లేఖ వ్రాసి) నౌకరా! ఈ యుత్తరముంగొనిపోయి, మామురళీధరుని కిచ్చిరమ్ము. (అని యుత్తరము నావలకు విసరవైచి దుఃఖించుచు) సక్కిణీ! నా యిట్టి యత్తల మరణానంతరమే నబోలిన కోడండ్రకు సంసారసుఖము. (అని చెంగుననున్న విషచూర్ణము మ్రింగి గ్రుడ్లు తేలవైచి, పడిపోయి, మరణావేదన ననుభవించి. మరణించును)

ద్వితీయ రంగము.

[ఒకసందు. వకీలుగారు ప్రవేశము]

రఘు—(జేబు జేబని త్రేన్చి విచారముతో) ఆహా! పుస్తకములపెట్టుబడి డబ్బునకు వడ్డియైన గిట్టుటలేదు. ఎక్కడ కుంపాట్లము వచ్చినది? ఏజెంటుకమీషనుపోను వచ్చినక్రిమినలుకేసునకు తొమ్మిదిరూపాయలు ఫీజు. ముందు చూపు లేక యెదుటి గోడను మాటలాడించినక బోనిలోని నెక్కించినసాక్షినెల్ల నధికారమున్నదని యెవరికి తోచని ప్రశ్నలువైచి యాగోచింపించుటచే నందరు విరోధులై చివరికి కొంపలుగూడ ముట్టుకున్నవి. ఎలెక్షనులో దొరికిన డబ్బంతయు మధుపాన దుర్వ్యసనాగ్ని కాహుతియై, దుర్భరాజీర్ణరోగపీడితజీవచ్ఛవంబనై, యే క్షణంబున కేక్షణంబు ప్రాణప్రయాణసమయమే తెంచినట్లు భయం బుదయించుచున్నది. ఆహా! (జేబని త్రేన్చి పశ్చాత్తప్తుడై)

గీ. ఆయురారోగ్యధీశక్తి నపహరింప
గడనమ్రింగుచు నాస్తినిఁ దుడిచివైవ
నాలుబిడ్డల దారిద్ర్య కీలనేర్చ
బ్రాంది, విస్కీ, సృజించితివా రమేశ.

న్యాయవాదిసోదరులారా? ఈ యాకారమున్న మీరందరు జితేంద్రియులు. మీరందరు ధనార్జనమే ముఖ్యముగ నెంచక, నిజ న్యాయ్యము, కృతజ్ఞత,

పరోపకారము, సదాచారము గలిగి ప్రవర్తించు విద్యార్థులు. నేనును మీవలె విద్యార్థినైనయ్యు, విద్యాశాఖసంబంధిన యవివేకిని. If we subdue not our mean passions they will subdue us. Man without selfrestraint is like a barrel, without hoops and tumubles to pieces. When drink enters wisdom departs. Whisky hath drowned more men than ocean. To day it is our pleasure to be drunk and it would be our queen for ever. What India needed to day is self control but not birth control.

(బజారునకుఁ బోవుచుఁ గూరలబుట్టఁ జేతఁబట్టుకొని వీరన్న ప్రవేశము)

వీర—(చిరునగవున) ఒక్కళ్లు సంచులట్టారేంటిబాబూ ?

రావు—Ex. President గారి దర్శనము దొరుకునని. (శేవని త్రేన్చును)

వీర—(విచారమున) బాగున్నారూబాబూ ? సాలాకాలమైంది సూసి.

రావు—(విచారమునఁ దలనూచి) ఇప్పటి కిట్లున్నాను. ఎక్కడనుంచి యీరాక?

వీర—(విచారమున) ఇయ్యేళ దాకా పాలంపనైంది. బజారుకెల్తున్నా. కొంపంతా రోగాలు రొచ్చులు. నాబతుకంతా సీకొగ్గావుంది. ఏం సెప్పను?

రావు—ఎలెక్షను తాలూకు బ్యాండు మంగళ్లు బళ్లవాండ్రు, కిరాయిబాకీలకు నన్ను బాధించుచున్నారు. అవికూడ లేదనిపింపరాదూ ?

వీర—(ఆలోచించి యాశ్చర్యమున) ఇదేంటయ్యా ? ఆసెలెక్స నేజెంటు నాటకాల నాగన్న కప్పుడే, ఆసొమ్మంతా యిచ్చాశానే. ఇంక బాకీయేటి గాశారం?

రావు—అందలేదు.

వీర—(కోపమున) కొట్టేశాడుగామోసు. దొంగమొగం అన్నా. ఫుల్లూఫుల్లూమంటూ ఇసం ఓడ్తావుంటది, పూజారిమొగం. దొంగనాకొడుకు. ఇల్లా యెంతమంది బుణాన్నిబడుంటాడో ?

రావు—గీ. డాఫరుం ద్రాగుబోతు తుంటరి దళారి
బండ మొండి శిఖండి దివాలకోరు
నాటకాల నాగన్న పింజారి పలువ
యెవరి నోరుగొట్ట యనుదినంబెట్లు బ్రతుకు ?

ఎట్లయినను బాకీ యీయకతప్పదు,

వీర—(కోపమున) ఆఁ ఏంటీ? ఎలెక్కనై యెంతకాలమైంది? ఇదెప్పటిబాకీ. సేరుమేనుద్దోగానికి సేతులార రిజిగ్గేసం యిప్పించావు. పెశిండెంటు గిరీకినిల మెట్టించావు. ఆపక్కానా యీ పక్కానా, రెండుసేతులా దోసుకున్నావు. సూరాప్రువుసేత రిజిగ్గేసంయెట్టించి, సివరికి సాయీబుని, నన్ను సవరం సేశావు.

గీ. డబ్బుకోసరం జల్మించి, డబ్బుకొరకె
బతుకుసుంటివి, డబ్బె నీప్యాణదనము
కోసిసూసిన లే దిసువాసబుద్ధి
నోరుదెరుతువు డబ్బునకేరికైన.

మీకుమట్టుకెం దక్కిందయ్యా? ఏందక్కిందీఅంటా?

రావు—కోప మెందుకు? చివరకు ఏవే నెగ్గేవిగదా'

వీర—(విచారమున) తంత్రాలెట్టి, సాయీబుసాక్షిసేత నోకాంపిడేన్సుమోసనెట్టించి, నన్నూడలాగించి సివరికిద్దర్నీ కోరట్లు యెక్కించావు. నమ్మినోణ్ణి నన్ను సామిద్రోవం జేసి పకీర్ను జేశావు. (దుఃఖమున) అన్నోతకాలులేక పెళ్లాం పిల్లలతో సజీవాని కుసూకుమంటా యేడుత్తున్నా. ఆపెశిండెంటుగిరీ ఊడిపోకపోతే, ఒకయెలుగువెలిగేవోణ్ణి. ఆ ఒకయెలుగెలిగేవోణ్ణే. పుట్టినోణ్ణి పుట్టినట్టు మిగిలాను. ఇప్పుడు నాకాడేముంది? ఎంత అత్త ఎంత అత్త.

సీ. గోసెట్టి మాబాబు కూర్చి యిచ్చినడబ్బు
బట్టకొట్లమొగాన బెట్టినాను
ఆడవోళ్లు పిడకలమ్మి దాసినసొమ్ము
మోటారుల యెదాన మోసినాను
మాతాతగొన్నట్టి మాన్నాలు తెగనమ్మి
పెద్దవోట్లకు కర్సుపెట్టినాను
పాడిమందపరాబు పరభారికొదిలేసి
మెంబర్ల కల్లను మేపినాను

గీ. అయిన సుట్టాల దీపాల నార్పినాను
ఎంతో గొప్పోడనగుదునం చెంచుచుండ
కొసకు నోకాంపిడెన్సు నాకొంపదీసె
ముందుకెల్లిత నం చిప్పుడేడ్చుసుంట.

ఎనకటిరోజులు తల్సుకుంటే కడుపు సముద్రం అయిపోతూంది. అంత ఆస్తీ సీదాగా పోయింది. పాలికాపోళ్ళు పిలవడానికి బిరుదొక్కటీ మిగిలింది. బాబూ ? మీగుసేసిన జోగిని. సెలవు. ఎల్తామరి. మాపెలొచ్చేరియేలయింది. (అని నిష్క్రమించుచు) స్నేహితులంతా యినండి బాబూ ? ఇనండి.

సీ. పంతాలకోసమై బాపల్ల నగలమ్మ
ఆడెంకన్నను జూద మాడకండి
గొప్పలకోసమై కోడ్రెల తెగనమ్మ
యేజెంటుకైతాస్తి కివ్వకండి
పదవులకోసమై బ్రాంకినప్పులుదెచ్చి
సిట్లకై నగలెక్క ఒడలకండి
డబ్బుకోసము రొంటి డబ్బులంచాలతో
మెంబరు దొంగల మేపకండి.

గీ. బాపనోళ్ళకు సెల్లును బ్రజ్ఞలయిన
మనము కలయిర్రి యిడిసిన మారలేము
అనుబవము మీదసెప్పితి అమ్మతోడు
రాకుడీ నెలకన్నులకు రైతులారా!

(నిష్క్రమించును)

రావు—(విచారమున) నిశ్చయము. నిశ్చయము. కపటస్వార్థపరుడు, కుటిలుడు, దీనుడు, నమాయకుడును నగు నరేశు. ఎలెక్షనులోనికంగొని. పట్టణముల పైబడి, యాస్తి నమ్మించి, యీదుష్టుకీకొచ్చిన స్వలాభాపేక్షని నేనే. ఆలాని కరుణాగం జూచిన నాగుండె దిగజారి కరగుచున్నది. (ఆలోచించి) అహా ? మనస్స్వభావుండనై యెట్టి కృత్రిమవిధానములకులొంగని. ఆమాయకురాలు, నిష్కలంకహృదయయగు శీలను నామనసునకీలుబొమ్మనుజేసి. యెల్లగ ఎలెక్షనులోనికిం దింపి యెన్నివిధములనో యామెను ద్రోహ మొనర్చితిని. ఏగతిపోని, యుత్తమపురుషుండగు డాక్టరు లక్ష్మీపతియొక్క యభివృద్ధి సహింపలేక, మాయావాగురింబడిదోసి చేతులారా పకీరును జేసితిని. శీలా లక్ష్మీపతుల యానురాగదాంపత్యస్వర్గమునకు, శీల యాకాలమరణమునకు నేనే కారకుడను.

నేనే కారకుడను. దుర్మార్గుడను, స్వామిద్రోహుడను. కృతఘ్నుడను. ఆద్రోహము నకు ఆమోసమునకు నా కెట్టి గతి పట్టనున్నదోగదా? స్వలాభవాంఛ నాచే నెట్టి నీచకార్యంబులు సేయించినది? ఎంతపాపమునకు నొడిగట్టించినది? ఎంత యపకీర్తి దెచ్చినది? ఆహా?

సీ. తోడివారల బదిరాతులు గొట్టి డబ్బెల్ల
      పిస్కి గొబ్బాముల నెచ్చుఁ బెట్టి
   ప్రజలు నీసీ యున వ్యభిచారిణియై మిర్గి
      యింటిని నొంటిసి మంటగలిపి
   అన్యార్థకాంక్షచే నంగుడు దుడిపిస్తినై
      పచ్చిసికొంపలఁ బాడు సేసి
   ఋణదాతలిరు ప్రొద్దు లింటిపై బడు మిండ
      ఎంత దొంగరికపు బరువు వెట్టి

గీ. వానిసాక్షి, సిగఁబంగి ప్రాక్టీసు బోయి
   నాయు, ద్రోహమున్, గ్రుట్ర దుర్మార్గవృత్తిఁ
   నా నేనములెగి ప్రాతూరి విద్యార్థికాసనుఁ
   దుట్టుతుదికెట్టి దుర్వస్థ బట్టుగాదె.

(నాచేసిన పాపకృత్యములకు ఫలితము. మహాదారుణము. మహాఘోరము, ఆ మిత్రకేశి యతుల వియోగము. ఆయుమ్మకేశి యూమా నామసంగతి. తోయలేనిది. స్వమతిహీన సర్వనాశనబద్ధహృదయు. నిరుపమానపవిత్ర పాతివ్రత్యపావన చారిత్ర. అనాథ్యశోధ్వమతిలి. స్వలాభకాంక్షవిస్మరిత పాపహృదయుండనై యాత్మకోపద్రవము స్పృశింపఁగ, మిత్రకేశి కాంతామతల్లి కాపురము నాశముచేసి, యూయనురాగదంపతుల దాంపత్యంబున కంతరాయంబు గల్పించి, యాపత్కరతి యెయుసుకు బోసికొంటిని. ఆదారుణకార్య సిద్ధిమజాజ్వల్యకరాళ కీలానలకృశాంతై నాహృదయాలయంబును పటాపంచలుగ భేదించుచున్నది. శతధా భిన్నముగ భేదించుచున్నది. శుష్కేంధనవహ్నికీలవోలె నాహృదయ సుమాగమును దహించుచున్నది. (యని తలమొత్తుకొనుచు కంగారున) ఆహా? ఏమిది? నా సర్వావయవంబులు నిశ్చలవ్యాప్తంబులై, నిస్సారంబులై

స్వాధీనతావిరహితంబులై, సద్యోవిపత్తునెద్దానినో స్ఫురింపజేయుచున్నవి. నిప్పుముట్టికొనిన పాక్క_కమానదు. చేసిన పాపఫల మనుభవింపకతప్పదు. (యని యాలోచించి)కాని యారుక్మిణీసతీమతల్లికడకేగి క్షమార్పణవేడుకొనినచో కొంతవరకు నాకు మనశ్శాంతి చేకూరును. పాపక్షయంబగును. (అని నడువలేక నడచుచు) ఆపతివ్రతాసందర్శనంబున కరిగెదగాక. (భయపడుచు, దీనవదనుండై మెల్లగ నిష్క్రమించును)

తృతీయరంగము.

—••••••—

(రుక్మిణిపుట్టినిల్లు. వృద్ధురాలగు యశోద చేయిఁ బట్టుకొని మురళీధరుఁడు వీధిలోఁ ప్రవేశము)

ముర—(విచారమున)

చ. పరమపతివ్రతామణిని భార్యను, మాతృపిదేశబద్ధుఁడై
 పరమతిఁ బారద్రోలి, పరివాదమునొంది, ద్వితీయపత్నినిం
 బరిణయమాడు పాతకుని భాగ్యమువోదె ? విపత్పరంపరల్
 పరిగొనవే ? ప్రపంచము ద్విపాత్పశువంచుఁ దలంపకుండునే.

యశో—(విచారమునఁ దనలో) మానాయన తెలియనివాఁడా ? అన్నిధర్మములు తెలిసినవాఁడే. గ్రహచారము. గ్రహచారము. (ప్రకాశముగ) పదరా ! ఇదియే నీయత్తవారిల్లు. పదరా నాయనా? పదరా? అడుగుపడకున్నదేమిరా? చేతులకు వొణుకుఁ బుట్టినది. లేచిన కూర్చుండలేను. కూర్చుండిన లేవలేను. మృత్యువు నిడగన్పట్టుచున్నది. అంతయు నుడిగినది. అగడియకోసము కని పెట్టుకొనియుంటిని. నాయనా ! ఉన్నభార్యనువదలి పెట్టుకొని, యూపిరి లేని ముసలిదానను నన్నెంత కాలము చంపెదవురా ?

ఉ. ఎడ్డడిసీళ్ళు, బిందె బుజీమెక్కదు. ఎత్తినదగ్గు. బావియుం
 బెద్దది, చేదలాగ వెనువెన్నునఁ బోటుదయించు. నత్తెసర్
 ముద్దగు, వార్చినంబలుకు, ప్రొయ్యిసెగంబడలేనశక్త. నీ
 పెద్దతనానవండి తిను పిండము పిండసమానమారయున్.

ముర—(దుఃఖమునఁ దలనూచి) బావా! నిశ్చయమే. నాతల్లి మరణించుచు వ్రాసి పంపినలేఖతో, నాయొనర్చిన ధర్మపత్నీ ద్రోహము సర్వము గోచరించినది. ఆమరణాంతము నాకష్టసుఖములకుఁ దోడు నీడయై, యుండునని యగ్ని సాక్షిగ బాణిగ్రహణం బొనర్చిన నాయర్ధాంగ లక్ష్మిని, నావంశము నిల్పి యీ సంసార సాగరముం దరింప నాకుం దెప్పయై వచ్చిన ధర్మపత్నిని, వంచించిన మహాద్రోహిని. నా పాపదృష్టిచే, నా గాలిచే, నా పవిత్రవతిని నపవిత్రగ నొనర్చుటకు నా శరీరము కంపించుచున్నది. నా హృదయము నీరగుచున్నది. నా కాళ్లు తేలి పోవుచున్నవి. ఏ మొగము పెట్టుకొని యా శాంత స్వాంత పవిత్ర ముఖాబ్జముఁ జూతును. అదియునుంగాక.

ఉ. ఆస్తి ఋణాగ్ని దగ్ధమయి, యల్పవునింద తలం ధరించి, య
భ్యస్త కళావివేక యశమారడి వచ్చిన యల్లునింబ్రియో
పాస్తిని గౌరవించుదురె! బావయు నత్తయు, బావ! నీకు చా
దస్తము ద్రవ్యబాంధవులు ధాత్రి సమస్తజనంబు లారయన్.

ఈయరుగుమీదఁ గూర్చుండెద. (యని పైకిఁ జూచి యాలోచించి తలనూచి) బావా?

ఉ. ఎట్టి ధనాఢ్యుడైన మది నీషదహంమ్మతిఁ బూనఁగూడ దె
వ్వట్టునఁ జంచలాచపలభాగ్యము నమ్మఁ బుట్టి కట్టెలం
బెట్టుకుదాక నొక్కగతి నెళ్లదు కాలమటన్న సూక్తి లీ
చెట్టులనీడ జ్ఞాపకముఁ జేసెడి మాదృశమందబుద్ధికిన్.

(అని యింటి వీధియరుగుమీదఁ గూర్చుండును)

యశో—(నిష్క్రమించుచుఁ దనలో) అత్తవారిపేరు వినబడిన, నెంత యై. పి. యల్లునికైన తగని యభిమానము తగని టెక్కు తల కెక్కను. (కొన్ని యడుగులు నడచి) ఈదత్తపుత్రుని శోకము నాపాలబడినదేమిరా దైవమా!

(యని యశోద నిష్క్రమించును. తెరనెత్తుటతోడనే పూజఁ జేసుకొనుచు రుక్మిణి ప్రవేశము)

రుక్మి—(నిమీలితనేత్రయై భగవద్ధ్యాన మొనర్చుకొనుచుండును)

(యశోద ప్రవేశము)

యశో—(కన్నీటిం దుడుచుకొనుచు) నాజీవితమున కెన్ని పాట్లు వచ్చినవే తల్లీ! నా గృహలక్ష్మి సీతోడనే తొలఁగిపోయినదే మావమ్మా. (బోరున దుఃఖించుచు) చంటిపిల్ల, నెడఁబిల్లఁగని పెంచు చేతులలో పూజలు పురస్కారములతో దినములు వెళ్ళఁబుచ్చుకొన మంటివా తల్లీ. ఎన్ని కష్టములు వచ్చిన నేమమ్మా (యని కన్నీటిం దుడుచుకొనుచుండును)

రుక్మి—(కండ్లు తెరుచును)

యశో—అమ్మా రుక్మిణీ తల్లీ? (యని దుఃఖించును)

రుక్మి—(తెల్లబోయి చూచి యానవాలుపట్టి దుఃఖముతో బిగ్గరగ) అమ్మవమ్మా? (యని బోరున దుఃఖించుచుఁ గౌఁగిలించుకొని బిగ్గరగ) అమ్మా? నేను బ్రతికియుండగనే నన్ను జూడవచ్చితివా?

యశో—(దుఃఖించుచు) ఔనుతల్లీ? నేను బ్రతికియుండగనే నిన్నుఁ గండ్లారఁ జూడవచ్చితి. మీపవిత్రానురాగదంపతుల చేతులతో సద్గతుల నొందుటకు వచ్చితి.

రుక్మి—(బోరున దుఃఖించుచు) దుఃఖగద్గదకంఠురాలి కీపాపాత్మురాలి కీజన్మమున నట్టి సుకృతము గలదా అమ్మా! ఏకాపురము బడద్రోచితినో. ఏయనురాగదంపతుల నెడబాపితినో. యీఫలముఁ బొన్నా డనుభవించుచున్నాను.

(అని బోరున దుఃఖించును)

యశో—(రుక్మిణి కన్నీటిం దుడుచుచు) అమ్మా? దుఃఖింపకుము. గ్రహస్థితికిఁ జంద్రమతీదమయంత్యాది సతీమతల్లులే కష్టపడిరి. భగవత్కృపచే నేఁటికి మీ దంపతులకు సుఖసంయోగ మేర్పడినది. నీపెనిమిటి పశ్చాత్తాపమునొంది, నీముఖము జూడలేక గ్రుడ్డనవుఁ గుంచెడొంచుచు గూర్చున్నాఁడు.

రుక్మి—(ఆత్రమున దిగ్గన లేచి) ఆఁ ఆఁ! నాప్రాణేశ్వరుఁడేడీ? నాప్రాణనాథుఁ డేడీ? నాప్రత్యక్షదైవమేడీ? నాయానందసర్వస్వమేడీ? (ఇటునటుఁ జూచి) నాథా! నాథా! నాథా! ఎచ్చట నుంటివి.

యశో—(దుఃఖించుచు) మొగము చెల్లక వీధియరుగుమీదఁ గూర్చున్నాఁడా వెర్రి నాగన్న.

రుక్మి—(ఆత్రమున బరువిడిపోయి భర్తృపాదంబులపై వ్రాలి దుఃఖించును)

ముర—(తుళ్ళిపడిలేచి దుఃఖమున) ఓపవిత్రవతీ! ఈధర్మపత్నీద్రోహిని, ఈ కృతఘ్నుని, నీచమువుకొనిన మూఢుని, ముట్టకుము. ముట్టకుము.

రుక్మి—(దుఃఖించుచు) ప్రాణనాథా? నాయపరాధముల క్షమింపుము.

ముర—(రుక్మిణిని లేవదీసి దుఃఖించుచు) ధర్మపత్నీ!

సీ. భావినిం ద్రోసిన పాపంబునకు నేన
యర్హుండగాని నాయమ్మగాదు
అపగం ద్రోసిన యధికాఘమునకేన
దండ్యుండగాని నాతల్లిగాదు
గరిటెవాతలిడిన క్రౌర్యగుణప్రవృత్తికేన
ననుభోక్తఁగాని నాయంబగాదు
నగలొల్చికొని రంకువగగొన్న నికృతికే
క్షమితవ్యుడనుగాని జననిగాదు

గీ. అనుపమానసతీమణినైన నన్ను
దుఃఖపెట్టిన కులసతీద్రోహమునకు
కట్టికుడిపిన భార్యలుగాక యెట్టి
నాత్మ నరకంబు సృజియించునో! యముండు.

గృహలక్ష్మీ? నీపవిత్రహృదయపీఠంబున నాపాపపరిహారమునకుఁ దావుగలిగిన నన్ను క్షమింపుము.

(పక్షపాతరోగభూయిష్ఠుడై రూపముమారి వకీలురావు ప్రవేశము)

రావు—(దుఃఖమున) ఓరుక్మిణీసాధ్వీ? ఈక్రూరుని క్షమింపుము. ఈద్రోహిని క్షమింపుము.

(అందరు నాశ్చర్యమునఁ జూచుచుందురు)

ముర—(ఆశ్చర్యమునఁ జూచి) ఎవరువారు?

రావు—నాయనా! మురళీ? నామేనగోడలిని నీకిచ్చి వివాహ మొనర్పఁదలంచి, యమాయకురాలగు నీతల్లికి, నుత్తమురాలగు నీభార్యకు స్పర్ధలంగల్పించి, ప్రణయలేఖంగల్పించి కపటనాటకమాడించి నీకు భార్యావియోగంబుఁ జేకూర్చిన ఖలుండ, పరులకొంప లుదీసి బాగుపడనెంచిన స్వలాభార్థినగు వకీలు రావును నేనే. నాయనా! నీధర్మపత్ని మహాపతివ్రత, నిర్దోషురాలు. అమ్మా

రుక్మిణీ! నిన్ను సురుపెట్టిన పాతకఫలంబిహంబున నిప్పుడనుభవించు చుంటిని. నీయెడంజేసిన యపరాధముల నానోట నేనే చెప్పుకొనుచుంటిని నన్ను క్షమింపుము. తల్లీ! నన్ను క్షమింపుము.

ముర__(విచారమున) ఆర్యా? మీయవస్థంజూచిన నాకు మిక్కిలి దుఃఖముగ చున్నది. మీయవస్థ స్వకృతము. ఒకరు చేసిరని యనుకొనుట యుప కము. నీపశ్చాత్తాపఫలంబుగ పరమేశ్వరుడు నీకానాందమొసంగుగాత.

రుక్మి__(విచారమున) నాయనా! పూర్వజన్మంబున నేపుణ్యదంపతుల నెడబాపు జేసితిమో యది యిట్లనుభవించితిమి. విచారింపకుడు. దైవంబు మీకారోగ్య మొసంగుగాత.

రావు__(ఆనందమున) మీయనురాగదంపతుల పునస్సంయోగము నాకానందము అమితానందము, బ్రహ్మానందము. నాకిప్పుడు మనశ్శాంతి చేకూరినది. ఇక నాకు భగవదారాధనమే మోక్షసాధనము. (అని భగవద్భజన మొనర్చు కొనుచు నిష్క్రమించును)

(ఆనందమున మురళీధర రుక్మిణీ దంపతులు యశోదపాదంబులకు నమస్కరింతురు

యశో__(ఆనందమున) దీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధిరస్తు. ఆచంద్రార్కము వంశాభివృద్ధిరస్తు. మీకడుపున నాలుగుకాయలుగాచి, యిచ్చిన భగవంతుడు మరచిపోయి. నూరేండ్లు సుఖముగా వర్ధిల్లుడు. నాబెంగ యిప్పటికిదీరినదిరా నాయనా! నీ మహాలక్ష్మిని, నీవుగలుసుకొంటివి, నీకేమికొదువరా నాయనా!

(రుక్మిణిసోదరుడు సుబ్బారావు ప్రవేశము)

సుబ్బా__(ఆనందమున) అక్కయ్యా! చిన్ననాన్న నీపేరచేయించిన యిన్సూరెన్సు పోలసీ ఫలించి, 50 వేలకు నీపేర చెక్కు వచ్చినది. (ఆశ్చర్యమున) వీరంద రెవరు? (మురళీధరుని గుర్తించి యానందమున) బావా! వచ్చితివా? (అని కౌగిలించుకొనును)

యశో__(ఆనందమున రుక్మిణిం జూచి) మహాలక్ష్మివమ్మా! మహాలక్ష్మివమ్మా! (మురళీధరుని జూచి) మురళీ! లక్ష్మి మఱల నీకె చిక్కినది వింటివా?

ముర__(ఆనందమున జూచును)

రుక్మి__(భర్తం జూచి యానందమున) ప్రాణనాథా! ఆద్రవ్యమంతయు మీపాద పూజకు సమర్పించుకొనుచున్నదాన.

యశో__(ఆనందమున) అదుగో! మన రుక్మిణిబంధువు లందరు వచ్చుచున్నారు. శుభ ముహూర్తము జూచి మనరుక్మిణిని మన యింటికి తీసుకొని వెళ్ళుదము పద.

మురా—(ఆనందముగ)

గీ. అవని స్వాతంత్ర్య ధర్మాశ్రయంబువిడిచి
యగ్నిసాక్షిగగొన్న భార్యలఁ ద్యజింప
కేకపత్నీవ్రతస్థులై, యిహపరములు
బడయుదురుగాత మెలమియీయావనులుప్రీతి.

(రుక్మిణి బంధువు లందరు ప్రవేశము)

మంగళహారతి.

గద్య.

శ్రీమద్భండాడపురీనివాసచతుర్విధకవితాగజేంద్ర కాశ్యపగోత్రాన్వయ
కలశపాథోనిధినిశాకర, భోగిరాజకవీంద్ర పావమాంబాదంపతీ
గర్భశుక్తిముక్తాఫల, సాంబశివరాయ, వెంకయ, రామమూర్తి
కవీంద్ర చతుర్థ సోదర, బాపాయమ్మ సతీధర్మపత్నీ
సహిత, చతుర్విధకవితాధురంధర, హనుమంత
రాయామాత్య ప్రణీతంబగు నవయుగ
ప్రకరణ దృశ్యప్రబంధమునం
బంచమాంకము
సంపూర్ణము.

రామమోహన ప్రెస్, రాజమండ్రి—1935.